

XLVI.

• VERSUS PAULINI DE HERICO
DUCE

b Mecum Timavi
 Saxa novem flumina
 Flete per novem
 Fontes redundantia.
 Quæ saxa glutit
 Unda ponti Ionic
 Histris Sausque
 Tissa c. Culpa Maruvio d ?
 Natissa e Corea
 Gurgites Isoncii f.
 Herico mihi
 Dulce nomen plangite,
 Syrmium Solla,
 Tellus Aquilegiæ,
 Julii Forus,
 Carmonis g ruralia,
 Rupes Osopi h
 Juga Cetensium,
 Nastensis humus,
 Ploret, et Albenganus i.
 Nec tu cessare
 De cuius confinio
 Est oriundus
 Urbs dives argentea
 Lugere multo
 Graviq̄ cum gemitu;
 Civem famosum
 Perdidisti nobili
 Germine natum,
 Claroque de sanguine.
 Barbara lingua
 Stratiburgus diceris :
 Olim quod nomen
 Amisisti celebre,
 Hoc ego tibi
 Reddidi mellisonum
 Amici dulcis
 Ob amorem qui fuit
 Lacte nutritus
 Juxta flumen Quiræa.
 Ecclesiarum
 Largus in donariis,
 Pauperum pater,
 Miseris subsidium;

Hic viduarum
 Summa consolatio,
 Præter quam multis
 Carus sacerdotibus,
 Potens in armis,
 Subtilis ingenio.
 Barbaras gentes
 Domuit sævissimas,
 Cingit quas Drauva,
 Recludit Danubius,
 Celat quas junco
 Paludes Meotides,
 Ponti coarctat
 Quas unda salsiflui,
 Dalmatiarum
 Quibus obstat terminus.
 Turres Stratonis j
 Limitis principium
 Scit Hiemetis,
 Straciæ qui cardinem
 A se sequestrat
 Utraque confinia
 Hæc Austro reddit,
 Hæc refundit Boreæ,
 Tendit ad portas
 Quæ dicuntur Caspie.
 Libycum litus
 Quo redundant maria,
 Mons inimici
 Laurentus k, qui diceris,
 Vos super unquam
 Imber, ros, nec pluvia
 Descendant, flores
 Nec tellus purpureas,
 Germinet humus
 Nec fructus triticeos.
 Ulmus nec vitem
 Gemmato cum pampino
 Sustentet, uvas
 Nec in ramis pendeat,
 Frondeat ficus
 Sicco semper stipite,
 Ferat nec rubus
 Mala granis punica,
 Pro matre sutos
 Nec globus castaneas.
 Ubi cecidit
 Vir frontis in prælio,

Clypeo fracto,
 Cruentata romphea,
 Lanceæ summo
 Retunsona jaculo,
 Sagittis fossam
 Fundis saxa fortia
 Corpus ingesta
 Contrivisse dicitur.
 Heu quam durum
 Quamque triste nuntium
 Illa sub die
 Deslenda percipuit,
 Nam clamor inde
 Horrendus per plateas
 Lacrymis dignus,
 Genuitque tristitia
 Ejus per verba
 Mors.... exposita.
 Matres, mariti,
 Pueri, juvenculæ,
 Domini, servi,
 Sexus omnis, tenera
 Etas, pervalde
 Sacerdotum inclyta
 Caterva, pugnis
 Sauciata pectora
 Crinibus vulsis
 Ululabunt pariter.
 Deus æterne,
 Limini qui de pulvere
 Plasmasti tuam
 Primos ad imaginem
 Parentes nostros
 Per quos omnes morimur,
 Misisti tuum
 Sed dilectum Filium,
 Vivimus omnes
 Per quem mirabiliter.
 Sanguine cujus
 Redempti purpureo
 Sumus, sacram
 Cujus carnem sumimus,
 Herico tuo
 Servulo mellifua
 Concede, quæso,
 Paradisi gaudia,
 Et nunc et ultra
 Per immensa sæcula.

a Apud Pezinum, Thesaurus Anecdotorum, ex co- D auctusque aliquot annibus et Natisone fluvio in Ter-
 dice sancti Martialis Lemovicensis 76, nunc Regio. gestinum labitur.

b Sic dividuntur carmina in manuscripto.

c Tissa, arx inter Cephaletum et Amestratum. Si-
 lius lib. iv, v. 268.

d Marruvium nunc Morée, castrum Aprntii inter-
 ioris prope Lirim fluvium, quinque millibus a lacu
 Fucino. De ea Virgilius, lib. vii Æneid.

e Natiso Venetiæ fluvius; rigat Forum Julii. Ejus
 fons Aquileiam perducta Natisa dicitur.

f Isoncius fluvius Carnorum: oritur in Carniola,

g Carmon locus in Messenia, et templum Apollinis in Laconia, in Achaia vero flumen, et mons in Peloponneso.

h Osopium, urbs Carnorum.

i Alberganus vulgo Albenga in Liguria.

j Turris Stratonis videtur esse Cæsarea Pala-
 stina.

k Laurentus civitas Latii, non procul a Lavinio.

POETÆ SAXONIS

ANNALIUM DE GESTIS B. CAROLI MAGNI

LIBRI QUINQUE.

[Pertz, Monumenta Germaniæ historica.]

Unicum, qui modo superest, poetæ nostri codicem, olim, inscriptione sæculi XII in prima pagina

liber sancti adriani in lamespringe testante, ex monasterio diocesis Hildesheimensis bibliothecæ Julii il-

latam, primus Helmstadii an. 1596 in-4° typis dedit Reinerus Reineccius. Præstitit id editione sua, ut textum nonnullis locis vitiatum emendaret, annorum numeros aliquoties omissos restitueret, librorum divisionem clarius efferret, quæque in codice anno 781 perperam inserta essent, loco redderet suo. Reineccii auctoritatem Chesnius T. II p. 156; et Kulpis, T. IV, p. 5, secuti sunt, nec ante Leibnitium tuit, qui eum nonnunquam a vera codicis lectione aberrasse sentiret, quod quidem vir magnus, tomo I Scriptorum Brunsvicensium poetam denuo editurus, adhibito ipso codice expertus est. Veram igitur haud raro lectionem textui Reinecciano subjiciens, notas perpaucas addidit, quarum quæ ad rem facere videbantur, auctoris nomine indicato retinui. Quinta Bouqueti editio eo cæteris præstat, quod in ea prolata a Leibnitio codicis lectiones textui, ut par erat, insertæ, versuumque numeri signati sunt. Nobis aliam quæ Monumentis insereretur editionem meditati, Ebertus noster solita sua humanitate codicem ipsum transmisit, cujus igitur ad normam textum restituere visum est. Est membranaceus in quarto, et foliis quinquaginta quinque prioribus nostrum, reliquis passionem sancti Adalberti, et Juvenci presbyteri de Vita Christi libros, omnia eadem sæculi XI manu exarata, continet. Versus per paginam viginti quinque. Locis aliquot a scriptore ipso (*corr. 1*), aliis secunda (*2*) quadam manu coæva correctis, duplicem lectionem notavi, præter, quod quando secunda manu melior ut sæpius vocum divisio instituta esset, priorem lectionem sensu carentem minime addendam existimavi. Glossas vel Latinas vel dialecto Saxonice nostræ inferioris scriptas, quamvis paucas et ab editoribus neglectas, rerum harum studiosis non minus quam litteram antiquam quater in vocibus *adernam* an. 778; *ferdi* an. 782; *padarbrannon* an. 799; *hludowicus* lib. v, occurrentem acceptas fore judicavi. Et illæ quidem secunda manu adpersæ, hanc non errore aliquo inductam, sed veteris reliquias autographi quisquis esse consensit, cum vel in Ottonis II, Saxonici imperatoris, diplomatibus anno 986 editis, eandem litteram nomini loci *nordana* scribendo adhibitam reperire liceat. In textu igitur constituendo in consilii secutus sum, ut codicis vestigia a religiose legens, locis tamen paucis, eisque sine dubio scriptoris vitio corruptis, aut Reineccii Leibnitii conjecturas amplecterer, aut propriis, si quæ non absorberentur, aliquid tribuendum censerem. Qua in re cum ut plurimum Einhardi Annales, quos noster fere ad amissum sequitur, una cum metrica ratione errore præcluderent, eo tamen poetæ sæculo indulgendum erat, ut non quæcumque antiquis regulis adversarentur, ea indistincte tollerem, sed aliorum e. g. Nigelli exemplo ductus, elisionem in littera *h* aliquoties non admittendam esse concederem. Notis non nisi paucis opus erat,

cum Einhardi Annales et Vita Caroli amplissimi commentarii molem gravitate sua longe superent. Cæterum magna illa libri secundi lacuna sine alterius ope codicis expleri vix poterit; quot tamen versus deessent, facili negotio indicavi. Jam enim Leibnitius, triginta versus, quos in editionibus anno 783 jure adscriptos legimus, in codice inter versus duodecim anni 781 et versus primum anni 782, nulla annorum distinctione indicata, collocari animadverterat. Qui gravissimus error cum nonnisi folii, quo versus inscripti essent, permutatione committi poterit, in codice autem modo superstiti, cujus singula folia quinquaginta versus constant, ligando non commissus sit, unumquodque autographi folium triginta versus exhibuisse necessario elicitur. Unde subito quidem prodit, e medio anni 782, qui nunc, superscriptione (ut codicis hujus lex vult) pro verso computata, nonnisi 89 versibus constat, jam versus unum excidisse; quoniam vero in loco, cum, reliquis omnibus optime connexis, post versus trigessimum quartum Woradi, tertii e ducibus Francorum de quibus poetæ sermo est, nomen desideretur, non diu dubitaveris. Lacunas alias duas Leibnitius indicavit, nec est, qui, Einhardi Annalium ratione habita, post duodecimum anni 781 et ante primum anni 783 versus multos deesse negaverit, et illic quidem aut unum aut duo folia, hic vero unum excidisse conjicere liceat. Anno igitur 781 præter duodecim qui exstant, triginta aut sexaginta versus alios tribui, anno autem 783 non triginta sed viginti septem cum, superscriptione pro vicesimo octavo computata, duo reliqui adhuc ad annum præcedentem pertineant, in quo poeta Annalium verba in *hiberna concessit, ibique natalem Domini, ibi et Pascha more solito celebravit* nondum expresserat. Hunc igitur quartam lacunam mihi deprehendisse videor.

De cæteris vix est quod moneam. Adverbia in fine sæpius e caudato scribi, non magis inusitatum, quam litteras *e, oe, ae, æ*, invicem permutari.

Poetam Arnulfo imperante vixisse, versus libri v: *Quæsumus, Arnulfus, etc., et Nunc tamen Arnulfo, etc.*, evincunt, Saxonem et clericum monachumve totum opus arguit; Padrabrunni vixisse, versus anni 777, *Quem Pathalbrannon vocitant*; etc: minime elicitur: multo minus iis adversarer, qui propter locum, ubi codex seculo XII servatus sit, Lamspringensibus eum annumerare velint; monasterium enim Lamspringa jam anno 872 fundatum, annoque sequenti a Ludovico rege confirmatum erat. Fides auctoris, paucissimis locis exceptis, quibus ipse, probus quidem et sincerus spectator, quæ viderat audieraque refert, tota ex Einhardi Annalibus et Vita Caroli pendet; usus igitur ejus in historia imperatoris fere nullus, sed ut præclarum nascentis apud Saxones rei litterariæ monumentum, a nostratibus magni semper habebitur.

VITA CAROLI.

Salvator mundi, postquam de Virgine nasci
Dignatus, nostri se corporis induit artus,
Evolvit septingentos rota temporis annos.
Et decies septem, sed et unus pene peractus
Insuper annus erat, cum iure monarchia regni
Francorum Carolo divinitus esse data magno.
Nam Carolomannus frater decesserat eius
Presentis iam suprenis prope partibus anni.
Et Carolus villam, quæ Carbonata vocatur,
Adveniens, summos proceres omnesque potentes
Fraternæ quondam partis susceperat illic,

D Haud retractantes domino se subdere tali;
Exceptis tantum paucis, quos forte prioris
Magnus amor domini cum coniuge fecerat eius
Et natalis remanere, quibus comitata pelivita
Italiam, sperans se degere posse quietam
Sub regis Desiderii munimine vitam.
Rex autem Carolus celebravit in Attiniaco
Natalem Domini, nec non paschalia festa.

Anno 772. Indict. 9.

Paulo Romane defuncto praesule sedis,
Suscepit post hunc Adrianus pontificatum.

Et rex Wormatiam Carolus collegit in urbem
 Francorum proceres ad concilium generale,
 Cum quibus ut bello Saxonea aggredereetur
 Decrevit; ^a quoniam Saxonum proxima Francis
 Adiacet ad Boream tellus, vix limite certo
 Divisi gentis fines utriusque cohaerent.
 Que tum vicinæ quo plus regione fuere,
 Tanto seiunctas animis discordia fecit.
 Finitimos sed enim per agros utrimque solebant
 Assidue fieri cedes, incendia, praede.
 Saxonum natura ferox et pectora dura,
 Ferre iugum Christi nec dum dignata suave,
 Demonico nimium fuerant errore subacta.
 Christicolae vero iam longo tempore Franci
 Catholicam tenuere fidem, multisque per orbem
 iam dominabantur populis, quibus undique fulti,
 Precipue virtute Dei, quem rite colebant,
 Hanc unam poterant nimirum vincere gentem.
 Que nec rege fuit saltem sociata sub uno,
 Ut se militiae pariter defenderet usu,
 Sed variis divisa modis plebs omnis, habebat
 Quot pagos tot paene duces, velut unius artus
 Corporis in diversa forent hinc inde revulsi.
 Sed generalis habet populos divisio ternos,
 Insignita quibus Saxonia floruit olim.
 Nomina nunc remanent, virtus antiqua recessit.
 Denique Westfalos vocitant in parte manentes
 Occidua, quorum non longe terminus amne
 A Rheno distat; regionem solis ad ortum
^b inhabitabant Osterliudi, quos nomine quidam
 Ostvalos alio vocitant, confinia quorum
 Infestant coniuncta suis gens perfida Sclavi.
 Inter praedictos media regione morantur
 Angarii, populus Saxonum tertius; horum
 Patria Francorum terris sociatur ab austro,
 Oceanoque eadem coniungitur ex aquilone.
 Hanc igitur Carolus statuit sibi subdere gentem.
 Nec mora, cum totis Francorum viribus ipsam
 Aggressus, late ferro vastavit et igni.
 Castellum naturali munimine forte
 Valde, manu quoque firmatum, quod barbara lingua
 Nominat Eresburg, valido cum robore cepit.
 Gens eadem coluit simulacrum, quod vocitabant
 Irminsul, cuius similis factura ^c columnæ
 Non operis parvi fuerat pariterque decoris.
 Hoc rex evertens, mansit tribus ipse diebus
 In castris iuxta positus, tum continuato
 Aestatis fervore diu, caeloque sereno
 Ardebant agri, nec in ipsis fontibus humor
 Ullus erat, multo squalabant ^d pulvere rivi.
 Iamque fatigabat graviter regalia castra
 Aucta calore sitis, sed vis dedit omnipotentis,
 Cui placuit ^e fani subversio iusta profani,
 Ut mediante die subito per concava sicci

^a Ex Einhardi Vita Caroli, cap. 7.

^b Reineccius et Leibnitz., *inhabitantes Osterlingi*.

^c *Factura similis* cod. Reineccii conjectura, *factura simulque columna*, rejecta, Leibnitzius sola vocabulorum transpositione locum sanavit.

A Cuiusdam torrentis, erat qui proximus illis,
 Sufficiens exercitui prorumperet unda.
 His gestis cum rex Wisuram venisset ad amnem,
 Obsidibus bis sex ipsa de gente receptis,
 Ad patriam rediit magna cum prosperitate.

Anno 775. Indict. 10.

Missis legatis, Adrianus papa sacratus
 Auxilium Caroli studuit deposcere magni
 Adversus Langobardos, quorum fuit illo
 Tempore rex Desiderius; nam valde premebat
 Improba Romanos huius violentia gentis.
 Et quia tunc illi pars maxima subdita regni
 Italiae totius erat, terrasque per illas,
 Scilicet hostiles, non quenquam mittere ^f tuto
 Romanus praesul potuit, qui tramite recto
 B Francorum terras peteret, conscendere navem
 Fecit apud Romam legatum nomine Petrum,
 Ut mare circuitu longo fluctusque pererrans
 Susseptum vitaret itaer: sic sepe videtur
 Tucior oceanis fervor pelagique procella,
 Quam mentes hominum, quas turbida commovet ira.
 Hic igitur Petrus Roma directus ab urbe,
 Per mare Massiliam petiit, longumque deinde
 Preteriens iter, in villa Theodone vocata
 Insignis Caroli pietatem regis adivit,
 Orans devote satis, ut defendere vellet
 Ecclesiam Petri, summus qui claviger anlae
 Illi celestis dare praemia maxima posset.
 Nec non pontificis succurreret anxietati,
 Romanique simul populi mala plurima passi,
 C Cui libertatis iam spes, vitaeque tenendae
 Unica post Dominum, tantum restaret in iho.
 Talibus auditis, causam rex protinus omnem
 Sollicito volvens animo, satis affore iustum
 Perpendit, gratumque Deo, defensor ut ipse
 Sedis apostolicae totis pro viribus esset.
 Atque suo statim regno collegit ab omni
 Roboris immensi variis ex gentibus agmen.
 Quod secum ducebat, Genavam pervenit in urbem,
 Quam rapido cursu Rhodanus praeterfluit amnis;
 Tum gemino Langobardos invadere bello
 Decrevit, populumque suum divisit, et unam
 Cum duce Bernhardo partem praeceperat ire
 Per montem Iovis — id nomen vetus indidit error —
 D At reliquam per Cinisium rex duxerat ipse.
 Transcensis igitur horrendis Alpibus, instar
 Turbinis Ausoniae duplex exercitus arva
 Irruerat, late regnum vastans opulentum.
 Iamque metus cunctos Francorum percussit ingens.
 Nam Desiderium, primo qui bella parabat,
 Se frustra Carolo sperans obsistere posse,
 Congressu necdum facto, terrore fugavit,
 Et clausum Ticino, cui nunc est Papia nomen,
 Regius admotis exercitus undique castris

^d *Manus qualebant* 1.

^e *Cui placuit* 2. Antiquam lectionem divinare non amplius licet.

^f R., *tuto*.

Obsedit, variisque modis per plurima temptans
Temporis hiberni spatio molimina toto,
Non urbis poterat muros irrumpere ferro.

Anno 774. *Indict. 11.*

Tales Italicis dum res agerentur in horis ^a,
Saxones sibi contiguos invadere fines
Ausi Francorum, pagum qui dicitur Hassi
Praedantur, flammisque simul populantur et armis.
Quos animavit ad hoc longinqua profectio regis,
Credentes ulciscendi sibi tunc fore tempus
Damma, prius per eum que maxima sustinuerunt.
Qui tamen usque locum qui Frideshlar vocitatur
Progressi, quandam cupierunt tradere flammis
Ecclesiam, quam sacravit Bonifacius illic
Martyr et antistes Christo dilectus in aevum.
Hoc frustra nisos facinus complere nefandum,
Invasit subito terror divinitus ingens,
Atque fuga turpi trepidos repedare coegit
Ad patriam, quos non hostes, non arma fugarunt.
At rex, dispositis legionibus ad Ticinensium ^b
Obsidione iugi populum belloque premendum,
Orandi causa Rome loca sancta petivit.
Illic supplicibus votis ex corde peractis,
Ad Ticinum rediit, que iam certamine longo
Fessa repugnandi vires amiserat omnes.
Dedita tum Francis haec urbs clarissima, cunctis
Exemplo fuerat reliquis; nam protinus omnes
Tradiderant Carolo sese concorditer urbes
Eiusdem regni, quod iam sibi iure subactum
Disposuit, quantum potuit pro tempore tali
Ad sedes etenim cupiens remeare paternas,
Accelerabat iter, secum ducens memoratum
Italiae regem, noviter quem coeperat armis.
Hic humanarum videas ludibria rerum,
Quam vario cursu vitae rota volvitur huius:
Hesterno Desiderius diademate regni
Floruit, en hodie est pauper, captivus et exul.
Filius illius, cognomine dictus Adalgis,
Cum Langobardis in eo spes ampla maneret,
Diffidens rebus patriae, se contulit inde
Ad Constantinum, Graecorum sceptrum regentem;
A quo patricius praeclaro munere factus,
Hoc in honore suae permansit ad ultima vitae.
Rex autem Carolus veniens, dum cognitus eius
Velo ad adventus nec dum Saxonibus esset,
Fecerat, ut triplex exercitus in regiones
Illorum missus, multis affligeret ipsos
Cedibus ac praedis, loca denique plurima vastans
Hinc est cum spoliis victor regressus opimis

Anno 775. *Indict. 12.*

Rex hiemis tempus ducens in Carisiaco,
Nominis quo quedam regalis villa vocatur,
Illic Francorum proceres totumque senatum
Convocat, ac multum tractans de rebus agendis,
Et variis, quibus indignis res publica, curis,
Laprimis hoc consilium perhibetur inisse,
Ut iugiter bellum Saxonibus ingereretur,

A Quos expertus erat fidei vel foederis omnis
Immemores, nunquam sub pace quiescere velle.
Hinc statuit, requies illis ut nulla daretur,
Donec gentili ritu cultuque relicto,
Christicole fierent, aut delerentur in aevum
O pietas benedicta Dei, quae vult genus omne
Humanum fieri salvum, quia noverat huius
Non aliter gentis molliri pectora posse,
Disceret ut cervix reflectere dura rigorem
Ingenitum, mitique iugo se subdere Christi.
Ob hoc doctorem talem fideique magistrum,
Scilicet insignem Carolum donavit eisdem,
Qui bello premeret, quos non ratione domaret,
Sicque vel invitos salvari cogeret ipsos.
Hoc inspiratum cordi divinitus eius

B Utile consilium comitantur strenua facta.
Quippe duces omnisque simul delecta iuventus
Ad Duriam vicum properant: nam rege iubente
Illic conventus populi generalis habetur.
Atque dehinc grandi transmissio flumine Rheno,
Saxonum Carolus fines hostiliter intrat
Ac primo Sigiburg castellum coepit, et inde
Eresburg petiit, quam captam diximus urbem.
Sed ne praesidio Francis fore posset, eandem
Indigene destruxerunt: hanc denique rursus
Munivit, posuitque suas illic legiones;
Inde gradu celeri Wisuram pervenit ad amnem.
Cui iuxta montem qui Brunen-berg vocitatur,
Obvia magna fuit cupiens obsistere turba,
Ne fluvium transiret, et hoc conamine casso.

C Fugit enim primo statim certamine pulsa,
Innumerosque die ferrum prostraverat illo.
Inde movens Carolus regiones venit ad illas,
Quas Osterliudi ^c retinent, seditque locatis
Ad fluvium castris, qui nunc Ovaccra vocatur.
Tunc illi quidam, qui de primoribus eius
Gentis erat, simplex occurrit nomine Hessi,
Partis et illius pariter plebs obvia tota
Venerat, obsidibusque datis quos iusserat ipse,
Se servare fidem regi per maxima spondent
Iuramenta. Quibus cunctis hoc ordine gestis,
In pagum rediit, quem dicunt nomine Bukki.
Illic occurrere duces simul Angariorum
Cum populo, similique modo regalibus omnes

D Dum parent iussis, iuramentisque fideles
Se fore confirmant, reditum parat ilico victor.
Interea iuxta Wisuram dimissa manebat
Pars exercituum regis, locus ipse vocatur
Hlidbeki, quo castris idem sedere locatis.
Sed male securos res prospera fecerat illos,
Qua rex usus erat, cum cunctis hostibus esset
Terrori, iam tunc audente resistere nullo.
Hinc erat in castris cautela remissior illis,
Ut possent nimia Saxonum fraude noceri.
Sol summo coeli pronus vergebat ab axe,
Et vespertinas iam tendere coepit ad horas;
Tunc ut equis quidam deferrent pabula longe,

^a Id est oris.

^b Ticinensium genit. plur.; Reinec. Ticinensum

^c R., Osterlingi.

De castris prius egressi pariter redierunt.
 His se Saxonum quoddam permiscuit agmen,
 Fingentum semet socios animoque fideles.
 Tum se quisque novo blande sociabat amico,
 Hostis quo sævus latuit sub nomine tectus.
 Adhibitumque fidem verbis fallacibus auget
 Obsequium; cuncti simul in commune laborant,
 Pars subvectat onus viridis simul utraque foeni.
 Sic introgressi Francorum castra dolosi,
 Quod vi non poterant, egerunt arte; sed olim
 Est dictum « Dolus an virtus, quis in hoste requirat? »
 Depressos somno Francos instanter adorti
 Saxones, caedem nimiam fecere feroces,
 Donec discusso tandem torpore soporis,
 Quidam correptis obstare viriliter armis
 Coeperunt, pugnaque de hinc utcunque remota,
 Scilicet ex pacto, quod tunc angustia talis
 Dictabat, hostes celeri rediere recursu.
 His rex auditis illuc properare satagit,
 Atque satis velox fugientem terga secutus,
 Prostravit multos auctores criminis huius.
 Hinc ad Westfalhos venit, statimque receptis
 Obsidibus, quos tradiderant, abscesserat inde :
 Ac suscepit ovans redeuntem Francia regem.

Anno 776. Indict. 13.

Cumque domum rediens princeps iter acceleraret,
 Comperit Ausoniis in partibus esse tyrannum,
 No mine Hrodgaudum, nova qui molimina temptans,
 Nec, quem rex illi dederat, contentus honore,
 Italiae latum voluit sibi subdere regnum.
 Quippe ducem comitemque Foroiulensibus ipsum
 Constituit Carolus, primo cum clara triumpho
 De Langobardis victor vexilla revexit.
 Huic nimis ingratus dono male sollicitabat
 Urbibus ex multis populos, ac fecit ut ad se
 Deficerent, iusto Caroli spreto dominatu.
 Hos ut comprimeret motus, nil ipse moratus,
 Sreoua quam celeri raptim vocat agmina iussu,
 Cum quibus Italiae properans, meritoque tyrannum
 Interitu plectens, urbes servare receptas
 Francorum comites, quos ipse locabat in illis,
 Iussit, et ut venit, velox sic inde recessit.

Vix Alpinarum nivium iuga proxima caelo
 Illi transgresso tristis fuit obvia fama,
 Eresburg referens urbem, quam coeperat olim
 Militibusque suis mandaverat ipse tuendam,
 Saxones expugnatam coepisse, suumque
 Expulsum fore praesidium violenter ab illis.
 Tum Sigiburg ^a aliud multo conamine castrum
 Oppugnare quidem studuit, nec vincere quivit
 Gens eadem, cupiens ab ea regis legiones
 Pellere; sed pugnae populus Saxonicus instans,
 A tergo circumventus fuit atque fugatus,
 Interius ^b positus simul erumpentibus, atque
 Incautos plaga facile sternentibus ampla.

^a Siburg cod., Sigeburg Rein. Emendavi Sigiburg ex Annalibus Einh. et versu anni 775, Ac primo Sigiburg, etc.

^b R., internis.

A Illic rumor Caroli cum primum venit ad aures,
 Conventum procerum fieri praeccepit in urbe
 Wormacia, statuitque moras innectere nullas,
 Quin lueret tanti sceleris gens perfida poenae,
 Ergo suis exercitibus rex undique lectis,
 Conatus celer hostiles praevertitur omnes,
 Temptavere quibus primo defendere sese.
 Nam fontes adiens, ubi Lyppia nascitur amnis,
 Repperit ex ipsa numerosas gente catervas
 Illic collectas, humiles veniamque precantes,
 Quod non servassent anno promissa priori.
 Cum vero Carolus clemens ignosceret illis,
 Complures, domino se Christo credere velle
 Spondentes simulacrorumque relinquere cultus,
 Purgari iussit sacri baptismatis unda,

B Servandeque iterum fidei promissa recepit
 Obsidibus firmata datis, quibus ipse volebat.
 Eresburg iterum firmat munimine forti,
 Et iuxta fluvium quem Lyppia diximus ante
 Castellum condens aliud, complexit utrumque
 Militibus lectis; tum Gallica rursus ad arva
 Regrediens, hiemis tempus transegit in aula,
 Nomen Heristalli dederat cui barbara lingua.

Anno 777. Indict. 14.

Aspirante novi placido cum tempore veris
 Horrida iam transisset hiems, rex Noviomagum *
 Adveniens, celebravit ibi sollempnia paschae.
 Tum quia Saxones suspectos ^d semper habebat,
 Haud dubitans, illos pro libertate tenenda
 Artibus acturos variis quodcumque valerent,

C Et nisi continui premerentur pondere belli,
 Foedera rupturos, secum conducta frequenter,
 Rursus in illorum patriam fortissima ducit
 Agmina : conventum placiti generalis habere
 Cum ducibus se velle suis denunciavit illic.
 Tanto concilio locus est electus agendo,
 Quem Pathalbrunnon vocitant, quo non habet ipsa
 Gens alium naturali plus nobilitate
 Insignem, qui praecipuae redimitus abundant
 Fontibus et nitidis et pluribus, et trahit inde
 Barbaricae nomen linguae sermone vetustum.
 Tunc ibi villa fuit tantum, nunc pontificalis
 Ecclesiae constructa nitet clarissima sedes.
 Quo Carolus veniens, collectos repperit omnes
 Paene duces, populumque simul, totumque senatum
 D Saxonum, nisi quod quidam Widokindus a inde
 Aufugit, regem veritus; nam conscius idem
 Audacis sibimet facti multique reatus,
 Sifridum petiit Danorum sceptrum regentem.
 Porro duces illic alii cum plebe gregati *
 Suppliciter cuncti veniam pacemque petentes,
 Paruerant regi sub tali conditione,
 Ut cuncta scelerum dimissa mole priorum,
 Si post auderent eius violare statuta,
 Libertate simul prisca patriaque carerent.

^c Glossa, Niumagan.

^d Glossa, dubios.

* R., gregata.

Quorum tum Christo se credere velle professa
 Magna salutiferum suscepit turba lavacrum.
 Sed simulata fides versuto prodiit ore,
 Quod notum multis fecere sequentia gesta.
 Tunc Sarracenus quidam pervenerat illuc,
 Nomine qui patrio dictus fuit Ibinalarbi.
 Hic cum non paucis sociis ac civibus, ipsum
 Qui comitabantur, fines regionis Hiberæ
 Linquentem, Carolo se dedit, ac simul urbes,
 Rex Sarracenus quibus hunc praefererat olim.
 Ob hoc Saxonum tandem regione relicta,
 Gallica regna petit; post haec Aquitania regem
 Insignem Carolum tenet ad paschalia festa.

Anno 778. Indict. 15.

Hortatu Sarraceni cum se memorati
 Hispanas urbes quasdam sibi subdere posse
 Haud frustra speraret, eo sua maxima coepit
 Agmina per celsos Wasconum ducere montes.
 Qui cum prima Pyrenæi iuga iam superasset,
 Ad Pompelonem, quod fertur nobile castrum
 Esse Navarrorum, veniens id coeperat armis;
 Traiciensque vado famosum flumen Hiberum,
 Cesaris Augusti quandam de nomine dictam
 Urbem praecipuam terris penetravit in illis.
 Acceptis tamen obsidibus, quos Ibinalarbi
 iam dictus pariterque sua de gente fideles
 Illustresque viri dederant, sic inde recessit.
 Ac Pompelonem rediens, deiecerat eius
 Ad terram muros, fieret ne forte rebellis.
 Cumque Pyrenæi regressus ad intima saltus,
 Milite cum lasso calles transcenderet artos
 Insidias eius summo sub vertice montis
 Tendere Wascones ausi, nova praelia temptant.
 Denique postremos populi regalis adorti,
 Missilibus primo sternunt ex collibus altis,
 Et Francos, quamvis armis animisque priores,
 Impar fecit et angustus locus inferiores.
 Rex iam praecessit, tardumque remanserat agmen.
 Cura vehendarum quod rerum praepediebat.
 Fit pavor hinc exercitibus, subitoque tumultu
 Turbantur, victrix latronem turba nefanda
 Ingentem rapuit praedam, pluresque necavit.
 Namque palatini quidam cecidere ministri,
 Commendata quibus regalis copia gazae,
 Predones illos spoliis ditavit opimis.
 His gestis, hostes vasti per devia saltus
 Fugerunt, celerant^a, fuerant quibus ardua montis
 Abdita silvarum vallis loca nota profunde
 Quos fuga dilapsos investigabilis et nox
 Iustans eripuit, sequeretur ut ultio nulla.
 Ac facinus tantum quoniam permansit inultum,
 Tristia regali subduxit nubila menti,
 Prospera quam fecere prius complura serenam.
 Aptum praeterea se tempus habere putantes
 Saxones ulciscendi quam plurima dampna
 A Francis illata sibi, quia rex erat absens,

^a Rein. emendavit *Accelerant fugam.*

^b *Liei sive lyaei, id est, Bacchi, vini.* Rein., *Mosella Liaei.*

- A** Infesto Rheni petierunt agmine litus.
 Quem transire tamen nulla ratione valentes,
 Francorum terras in eadem parte iacentes
 Qua venere nimis vastare ferociter ausi,
 A muris urbis, quae dicta Diutia nunc est,
 Donec pervenias ubi Rhenus confluit idem,
 Litoribusque ferens fontes Musella Liei^b,
 Cunctas quas poterant villas invadere, flammis
 Tradiderant, ipsis etiam non ira pepercit
 Aecclesiis, nec erat hominum caedis modus ullus.
 Non aliquod sexus, aetatis, condicionis
 Ullius furor immitis discrimen agebat,
 Omnia sed ferrum vel edax consumserat ignis.
 Hinc non praedandi studio, sed ut ultio quaedam
 In Francos fieret, hoc eos gessisse probatur.
- B** Hoc rex Hispanis didicit regressus ab horis.
 Tunc orientales Francos nec non Alamannos
 Ohvia ferre iubet statim Saxonibus arma.
 Quos cum iam patriam redeuntes insequerentur,
 In Baddanfeldun — sic est locus ille vocatus —
 Aðernam iuxta fluvium constanter in ipsos
 Irruerant, nutuque Dei quem crimina tanta
 In populo commissa suo dampnare decebat,
 Saxones tanta ceciderunt strage perempti,
 Ut de praegrandi superessent agmine pauci.

Anno 779. Indict. 1.

- Vere novo Carolus causa poscente peragrans
 Gallorum quondam terras, ad Wirciniacum^c
 Accessit vicum, quo tunc occurrit eidem
- C** Dux Spoletanus, Hildibrandus vocitatus.
 Qui preciosa ferens insigni munera regi,
 Ad sua cum magno satis dimissus honore.
 At rex intente meditans invadere terras
 Saxonum, citius Rhenum traiecerat amnem.
 Cui se spe vana gens ipsa resistere posse
 Confidens, pariter sumptis occurrerat armis,
 In quodam collecta loco Bochoht vocitato.
 Sed cum coepissent acie configere, statim
 Terga dedit, numero Francorum territa grandi.
 Accepit tunc Westfalos in ditionem.
 Progressusque dehinc, Wisuram pervenit ad amnem,
 Atque dies aliquot mansit stacione locata.
 Angarios sed et Ostfalhos ad se venientes -
 Promissam firmare fidem, qua semet eidem
- D** Subiectos fore spondebant, animoque fideles,
 Obsidibusque datis sacramentisque coegit.
^d His gestis rex Wormaciam remeavit ad urbem.

Anno 780. Indict. 2.

Inde movens oportuno sua tempore castra,
 Saxonum rursus properaverat in regionem.
 Eresburg primo petiit, post haec ubi fontes
 Lyppia flumen habet, per plurima dispositurus
 In castris aliquot fertur mansisse diebus.
 Hinc orientis iter sumens, ad flumen Ovaccrum
 Venit, et eiusdem gentis quam maxima turba

^c R., *Wirciniacum.*

^d Hunc versum R. primum sequentis anni legit.

Illuc praecepto parens occurrerat, atque
 Credere se Christo simulans baptismum recepit.
 Indeque festinus pergens, ibi castra locavit,
 Albia qua grandis fluvius miscetur et Ora ^a.
 Nam res ^b Saxonum voluit componere, nec non
 Sclavorum, medius quos Albia dividit amnia.
 Citra Saxones degunt, in litore vero
 Sclavorum pagana manet gens ulteriori.
 Dispositis sane rebus pro tempore cunctis,
 Ad sedes tandem studuit remeare paternas.
 Tum quia praecipuo semper flagrabat amore

^a 1, ora; 2, horas; R., Hora.

A Petri, qui summe praeclarus apostolus extat,
 Ipsius Romae decrevit limina sancta
 Querere, vota precesque Deo persolvere curans.
 Atque citus properans, assumpta coniuge secum
 Et natis, urbem pervenerat ad Ticinensem,
 In qua natalis Domini festum celebravit.

Hic igitur statui primae cum fine decadis
 Annorum Caroli, postquam rex coeperat esse
 Francorum solus, primum finire libellum,
 Viribus ut parvis requies solatia praestet.

^b Cod., rex, R. emendavit res.

ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI

LIBER PRIMUS EXPLICIT. INCIPIT SECUNDUS.

Octonis decies septingentisque peractis
 Annis, est genitus postquam de virgine Christus,
 Hic primus sequitur, Carolus quo rex pius arces
 Romanas adiit, Domino ducente secundo.
 Tunc Adrianus eum, iamdudum commemoratus
 Presul apostolicus, cum magno laetus honore
 Suscepit, populusque simul Romanus ad ipsum,
 Ut defensorem libertatisque datorem,
 Unanimis concurrat ovans, gratesque rependens.
 Illic cum praesens foret ad sollemnia paschae,
 Fonte salutifero Pippinum nomine natum
 Abluit ipsius praesul venerabilis idem ^a.

(Desunt hic versus triginta aut sexaginta.)

Anno 782. Indict. 4.

Exoriens aestas ubi primum gramine pulcro
 Vestierat terras, poteratque exercitus apte
 Educi, quoniam molles animalibus herbae
 Daltia praeherant florentis pabula foeni,
 Innumeris fultus populis et milite claro,
 Saxonum rursus rex inolitus in regionem
 Venit, et ad fontes fluvii cui Lyppia nomen,
 Convenit fieri procerum iussit generalem,
 Illic disponens complura negocia regni,
 Danorum regis Sigifridi nomine missos,
 Et quos Iugurgus pariterque Caganus ad ipsum,
 Hunorum misere duces, pro pace petenda,
 Audiit ^b, absolvitque datis prudenter eisdem
 Responsis. Posthaec Rhenum traiecerat amnem,
 Gallica seque debine rex magnus in arva recepit.
 Interea patriae quondam Widukindus ab oris
 Qui fuerat profugus Normanorumque petivit
 Auxilium, rediens vana spe sollicitabat
 Saxones, initum cum Francis rumpere foedus

^a Hic in codice immediate sequuntur quae habentur infra sub anno 783: *Gloria certabat*, etc., usque ad illa: *Salvarit mundum, voto celebraverat almo*. Post haec sequuntur ista: *Exoriens aestas ubi primum*, etc. Sed descriptoris vitio hac transpositio facta, cui Reinuccius medica manu adfuit, et res gestas ad normam annalium suo ordini restituit, uti hic impressae sunt. Poeta tamen nostro hoc loco quae-

B Ut conarentur, multosque vocavit in arma
 E populo, fecitque novum consurgere bellum.
 Gens quoque Sclavorum Sorabi cognominis dicta
 Audacter sumtis subito praeurperat armis
 Vicinas sibi Saxonum terras populando
 Atque Thuringorum fecundos frugibus agros,
 Qui medias Sorabi terras camposque iacentes
 Inhabitant inter fluvios: hinc volvitur amnis,
 Qui Sala nomen habet, fluit Albia latior inde.
 Ast ubi Sclavorum Carolo sunt cognita gesta,
 Protinus illorum reprinendos censuit ausus
 Arcendosque sui regni de finibus hostes.
 Unde palatinis ad se tribus ipse vocatis
 Principibus, quorum fuerat camerarius unus
 Regis Adalgisus, Geilo ^c stabuli comes alter

C . . . . .
 Ductores exercituum fore iussit eosdem,
 Quos orientali Francorum de regione
 Collectos contra Sclavos praeceperat ire,
 Nec non Saxones, sibi quos parere iubebat,
 Auxilio fieri ducibus mandaverat ipsis.
 Sed cum legatis per eorum ducere terras
 Agmina coepissent — nam sic invadere Sclavos
 Tramite debuerant recto — fit protinus ipsis
 Cognita iam dictae grandis defectio gentis.
 Ob hoc iter coeptum siccunt, primo cupientes
 Saxones, numero freti, prosternere bello.
 Quod nimis incaute coeptum pariterque superbe,
 Francorum misera fuerat cum clade peractura.
 Namque duces ubi compererant, quod se Widukindus
 D Ad pugnam multa stipatus plebe parasset,
 Et iuxta montem Suntal sua castra locasset,
 Illuc infestis properarunt ilico signis,
 Ad praedam potius quam pugnam semet itures

dam deesse videntur. LEIBN.

^b Leibn., adiit.

^c Cod., Gilo. Auctoritate Annal. Einhardi jam R. Geilo legit.

^d Hic versum, qui Woradi, comitis palatini, nomen exhiberet, deesse, ex tribus proxime antecedentibus et Einhardi Annalibus patet; in codice lacuna nulla.

Sperantes, ipsam patriam rex ipse quotannis
 Cum prius in pugnans vires exhausserit ^a eius.
 Immemores morum gentis simul ingenique,
 Quod tanto varia plus nititur arte doloque,
 Quo premitur bellis, et victa quiescere nescit,
 Vindictae rediviva parans conamina semper.
 Ergo palatinis ducibus properantibus ad se,
 Saxones, atie longo satis ordine structa,
 Pro castris occurrerunt; ibi protinus atrox
 Conseritur fundens ingentem pugna cruorem,
 Francorumque truci proceres sunt cede necati,
 Interfectus Adalgisus pariter quoque Geillo,
 Regis legati, praeclari quattuor illic
 Extincti comites, cum viginti venerandis
 Nobilibusque viris aliis ac clade peremptis.
 At reliquus bello populus consumptus in illo,
 Censeri numero nequid, altum denique montem
 Qui vicinus erat fugiens paucissima turma
 Expetiit, silvisque latens evaserat hostem.
 Nuncius haec tristis narraverat omnia regi;
 Ille suis exercitibus festinus in unum
 Collectis, statim Saxonica venit harena.
 Quem cum primores eiusdem gentis adissent,
 Illud se certo non commisisse probantes,
 Et rex auctores facti perquireret, una
 Esse reum clamant Widukindum criminis hulus,
 Et quos hortatu proprio sibi consotiauit.
 Nec potuit tradi, quia rursus contulerat se
 Ad Northmannorum patriam post praelia gesta.
 Tradita sunt sane reliquorum bis duo leto
 Milia quingentique viri, qui tam grave bellum
 Illius contra Francos gessere suasu.
 Hosque die cunctos rex decollaverat una
 Iuxta Alaram fluvium, locus idem Ferdi vocatur.
 Hac ibi vindicta regum clarissimus acta,
 Ad propriam rediit villam Theodone vocatam ^b.

.....
 Anno 785. Indict. 5.
 .....

(Desunt hic versus viginti sex aut septem.)

Gloria, certabat, sibi ne consueta periret.
 Alter iam nullam statuens sperare salutem,
 In ferrum prisca pro libertate ruebat
 Sed tandem Carolus divino munere victor,
 Caesis innumeris reliquos exinde fugavit.
 Transierantque dies pauci, cum rursus eodem
 Comperit in populo repetitum surgere bellum.
 Scilicet in Westfalthorum regione gregatis
 Ploribus in ripa fluvii, Hasa nomine, rursus
 Audebant animi plus quam virtutis habentes,
 Qui victi totiens, atie confligere aperta ^c.
 Pergere rex ad quos meditans sociosque recensens,
 Repperit in pugna plures cecidisse priori,

^a R. et L., *exhausserat*.

^b Post hunc versum desunt duo tresve alii, quibus
 ultima Annalium Einhardi sententia exprimeretur.

^c *Configere habentes* 1 (2, *habentis*) ex versu ante-
 cedenti repetitum; Leibniti conjecturam *vellent* con-
 structionis causa non admitti posse credo, quae ita

A Aegros vulneribus multos ibi forte receptos.
 Sed subito novus ex Francis exercitus illi
 Advenit, cunctisque suis legionibus auctis,
 Ad debellandos studuit properare rebelles.
 Qua dux egregie prudens dum cuncta parasset,
 Virtutem, sicut solet, est fortuna secuta.
 Saxones iterum caesi longaeque fugati,
 Abductus captivorum numerus fuit ingens.
 Inde plagas orientales rex victor adivit,
 Omnia quam late ferro populatus et igni,
 Donec ad fluvium qui dicitur Albia venit.
 Post haec ad patriam rediit; tunc est sociata
 Regali thalamo coniunx Fastrada vocata,
 Filia Radolphi comitis, sala germine claro.
 Hibernas in Eristalli tum duxerat horas,
 B Atque dies, quibus hunc nascens moriensque ro-
 [demptor
 Salvavit mundum, voto celebraverat alno.

Anno 784. Indict. 6.

Reliquias belli tandem fortissimus heros
 Consummare volens, tanto quod tempore gestum
 Saxonum cum gente fuit, numerosa virorum
 Milia lectorum terris induxit eorum.
 Ac primum Rheni transgressus ^d fluminis undam,
 Vastabat pagos Westvalorum regionis,
 Venit et ad Wisuram, locus est ubi dicitur Uculbi.
 Inde Thuringorum per agros iter aegerat atque
 Saxonum campos, quos Albia vel Sala tangunt
 Amnes vicini, lustrans villas ibi plures
 Tradiderat flammis, donec pervenit ad illum,
 C Qui veteri locus est Scannigi nomine dicitur.
 Hinc in Warmatiam rediens se contulit urbem.
 Filius interea regis, qui par genitori
 Indole mentis erat, tum nomine dicitur eodem,
 Cum patriis exercitibus quos ipse regebat
 In Westvalorum pago cognomine Dfeini,
 Eiusdem populi turbas ad bella paratas
 Offendens, statim certamine vicit equestri,
 Victor et ad patrem iam dicta venit in urbe.
 Qui valida comitante manu Saxonica statim
 Arva petens, iuxta fluvium consederat ^e Ambram,
 Est ubi castellum quod Skideronburg vocatur.
 In castris ibidem votis sollempnibus actis
 Natalis Domini, processit ad hostia Warnae,
 Qua fluit in Wisuram. Nec iam fuit ulla facultas
 D Longius ad horem sicut cupiebat eundi.
 Temporis obstabat simul asperitas hiemalis,
 Atque iugis pluviae cursus vehementer inundans;
 Ob hoc in Ercsburg residens se contulit urbem.

Anno 785. Indict. 7.

Cumque dies reliquos brumalis frigoris illic
 Ipse manere suum decrevisset comitatum,
 Accersivit eo propriam cum coniuge prolem.
 Cum quibus, ut decuit, fido firmoque relicto

se habet: *scilicet pluribus... gregatis... rursus acie
 configere audebant, qui totiens victi (erant) atie:
 aperta igitur supplevi, aliud alii iudicent.*

^d *Trans cod., transcendens* Reineccii, *transgressus*
 conjectura mea.

^e 1, *considerat*.

Praesidio, iuvenes animis ac viribus acres
 Assumpsit secum, lataeque vagatus in omnes
 Illius regionis agros, sed et oppida quaeque,
 Cuncta simul flammis, spoliis ac cede feroci
 Miscuerat, cupiens animos quos sepe rebelles
 Expertus fuerat, tali prosternere clade.
 Haec lugubris hiems illi funestaque genti
 Cum tandem finita foret, vernalis et aura
 Iocundum spirans ornaret floribus arva,
 Publicus in Padarbrunnon conventus habetur.
 Quo rex insignis sollempni more peracto,
 In pagum quendam, vocitat ^a quem barbara lingua
 Berdango, celeri studuit se tramite ferre.
 Tunc ibi compererat Widokindum iam memoratum
 Abbonemque simul, qui de maioribus eius
 Gentis erant, memores scelerum latitare suorum
 Flandus in patriis, quos seperat ad borealem
 Albia lata plagam iuxta confinia terrae
 Danorum, primo mittens de civibus ipsis
 Legatos, ortatur eos, quo flectere tandem
 Colla sibi, si leique suae se credere vellent,
 Commissi veniam, necnon et praemia spondens.
 Conscia sed magni dubitarunt corda reatus
 His de promissis, donec firmata salutis
 Spes est obsidibus missis quos expetierunt.
 Quos ut Amulwinus quidam vernaculus aulae
 Ipsius adduxit, properarunt protinus ambo
 Ad regem, iam tunc fuerat qui forte reversus
 Ad villam propriam que dicitur Attiniacus.
 Hic idem proceres sacri baptismatis unda
 Perfusi, tandem regi mansere fideles,
 Ipsaque gens aliquot requieverat inde per annos.
 Interea quidam coniuravere maligni,
 Ut dirum facinus scelerato corde patrent,
 Vel ferro regem, vel qualibet arte necando.
 Criminis incensor Hardradus tunc comes huius
 Extiterat, sed ut indicio delata fideli
 Factio seva fuit, statim sedata quievit,
 Ingens valde foret licet et nimis acriter orta.
 Auctores eius privari lumine quosdam,
 Exilio reliquos dampnari iusserat ipse
 Rex summe prudens, cuius clementia nulli
 Reddiderat dignam tanto pro crimine poenam.

Anno 786. Indict. 8.

Magni decreto Caroli sacrique senatus
 Missus in occiduas exercitus exiit horas,
 Subdere Brettones, gentem tunc forte rebellem.
 Insula cuius erat secunda Britannia dudum
 Patria; namque illic habitabat tempore multo,
 Cumque novas Angli sedes sibi quaerere vellent,
 Saxonesque simul hanc invasere feroces,
 Expulsi statim veteres cessere coloni:
 Maxima pars quorum fugiens mare transiit, atque
 Gallia qua fines habet extremos, ibi tandem
 Fluctibus oceani que proxima viderat arva

^a Vox omissa, secunda manu in fine versus addita.

A Detinuit, quibus in terris huc usque moratur,
 Indicium patriae solo dans nomine priscae.
 Haec a principibus Francorum gens superata,
 Solvere vectigal quamvis invita solebat.
 Cum temptaret eo dominorum tempore iussa
 Spernere, directus multis cum milibus illuc
 Dux Audulfus eam celeri virtute repressit,
 Et satis edomuit populi fera corda rebellis
 Tum regis regum Christi pietate iuvante,
 Disposito Carolus regno, placidaque per orbem
 Undique pace data, statuit Romam proficisci,
 Nec non Italiae reliquam sibi subdere partem,
 Cuius erat victum caput et pars maxima, capto.
 Iam Desiderio, Langobardisque subactis.
 Ducatus Beneventanae tantum regionis
B Non illi subiectus erat, cui praeiit illo.
 Tempore dux Aragisus. Eum tunc aggredie ad
 Accensus studio, partesque profectus in illas,
 Accelerabat iter, quem non tardare valebat
 Vel glacialis hiems solitis iam mensibus instans,
 Vel via terribiles visu scandenda per Alpes
 Montibus in summis, ubi tectae nubibus atris
 Ac nive perpetua rupes ad sidera surgunt,
 Transcensis quibus Italicas intraverat urbes.
 Ex quibus est quedam Florentia nomine dicta,
 In qua virginei partus florem veneratus,
 Christi sanctificum supplex celebraverat hortum.
 Iude cito Romam cursu penetrare salegit.
 Quo cum suscepti tractans molimina belli
 Parvum transigeret tempus, cupiens Aragisus
C Hunc auro quem non potuit depellere ferro,
 Per natum misit proprium quam maxima dona,
 Suppliciter pacem rogitans. Sed rex sibi longe
 De rebus ceptis aliter ratus esse gerendum,
 Qua prebet latos Campania fertilis agros,
 Illuc progressus, Capua consedit in urbe,
 Gesturus statim bellum, nisi dux memoratus
 Prudenti sibimet facto bene consulisset.
 Nam primo firma se clausit in urbe Salerno
 Tum natos utrosque suos, quorum vocitatus
 Rumoldus maior fuerat, Grimoldus et alter,
 Missis legatis regi contradidit, ac se
 Ipsius imperiis subiectum mente fideli
 Mansurum populumque suum promiserat omnem.
 Talibus oblatis, Caroli requieverat ardor,
D Precipuaeque Deum metuens, ne christicolarum
 Sanguinis effusi posthac reus ipse maneret,
 Abstinet bello, non iam curans latitantem
 Expugnare ducem, nec non et filius ipsi
 Concessus maior, minor est detentus, ut obses
 Esset apud regem; Beneventanus quoque cunctus
 Dedere se populus non distulit, obsidibusque
 Udenis pro pace datis, hoc deditionis
 Confirmans foedus, per sacramenta spondit,
 Ut Francis, rerum dominis ^b, serviret in aevum.
 Tunc Romam regressus ovans, ibi pectore laeto
 Maxima pascalis celebravit gaudia festi.

^b Ex Virgilii Aen. 1, 282.

Anno 787. *Indict.* 9.

Adhuc Romulea dum rex mansisset in urbe,
 Tassilo legatos Adrianum misit ad alium
 Pontificem, quorum fuit Arnus episcopus unus,
 Abbas alter erat Hunricus nomine dictus,
 Obnixè rogitans, idem mediator ut esset
 Inter se et Carolum pacis fideique sequester ^a.
 Hoc antistes apostolicus ratus esse decorum,
 Ut Petri de sede sacra concordia pacis
 Restaurata daret ducibus populisque quietem,
 Instantè regem petiit deponere cunctas
 Corde simultates. Ad que cum mente benigna
 Annueret, ducis ab missis inquirere coepit,
 Pactio quo praesens esset firmanda tenore.
 Legati nihil iniunctum de re sibi tali,
 Sed domino responsa suo, quae rex daret et quae
 Praesul apostolicus, tantum referenda fatentur.
 Quapropter tamquam fallacia, fraudeque plena
 Papa sacratus eos sprevit mandata ferentes,
 Dammandos etiam statuens anathemate diro,
 Promissae dudum fidei si rumpere foedus
 Temptarent, quod cum Carolo pigere volentes.
 Sicque relinquentes infecta negotia pacis,
 Ad patriam rediere suam. Rex, his quoque gestis,
 Francorum laetus remeaverat in regionem,
 Conciliumque dehinc procerum generale suorum
 Intra Wormaciae muros collegit, et illic
 Decrevit, certo quo disceret experimento,
 Utrumnam sibi memòratu Tassilo vellet
 Iuratam servare fidem subiectus et esse.
 Unde suo populos regno perduxit ad omnes
 Fortia castra nimis, ternis in partibus ipsa
 Disponens, Baioarii quo tanta paverent
 Agmina; nam terrore magis, quam sanguine fuso
 Christicolae voluit plebis superare tumorem.
 Pippinus, regis natus, cum milite multo
 Italicis illuc fultus legionibus ibat,
 Perque Tredentinam sua duxerat agmina vallem.
 Ast orientalis quos haec in proelia misit
 Francia, Saxones etiam tum signa sequentes
 Regia, sic iussi, quendam Pheringa vocatum
 Armati petiere locum, prope litora magni
 Danubii, prisco qui nomine dicitur Hister.
 Ipse super Lecchum, certus qui terminus amnis
 Est inter Baioarios nec non Alamannos,
 Urbis ad Augustae confinia castra locavit.
 Stipatusque manu valida, cum Norica regna,
 Tassilo quae tenuit, ferro prosternere vellet,
 Undique dux idem circumsessum ^b fore sese
 Conspiciens, supplex adiit vestigia regis,
 Devotis vitam precibus veniamque precatus.
 Qui quia natura fuerat mitissimus, illi,
 Quem penitus victum vidit humilemque, pepercit.
 Foedera prisca tamen rursus Baioariorum
 Firmantur, populo per sacramenta coacto

^a *Sequester.* Glossa, *grieduard.*

^b *Circumsessum.* Glossa, *bisetenne.*

^c *Obses.* Glossa, *gial.*

^d *An fata?* Certe nusquam Theodonem quoque

A Perpetuam spondere fidem seu subditionem.

Præterea regi duodenus traditur obses ^c.

Regressusque dehinc, hiberno tempore toto

Mansit in Ingulenheim, sedes ubi regia fulget.

Anno 788. *Indict.* 10.

Cum rex in villa fieri iussisset eadem

Conventum procerum sollempni more suorum,

Cum reliquis etiam fuit illic Tassilo praesens.

Quem proprius quondam populus, cui praefuit ipse,

Criminibus magnis maiestatisque reatu

Accusans, regis merito commoverat iram,

Obiciens primo, quod foedere deditiois

Neglecto, quo subiectum seu pectore fidum

Se fore iuravit, donis crebroque rogatu

Instigans Hunos, Francis ita fecerat hostes,

B Ut vellent sumptis vastare ferociter armis

Illorum fines Carolumque lacessere bello.

Eius ut hoc faceret Leutherga suaserat uxor,

Quae Desiderii fuerat quia filia regis,

Post patris exilium Francis inimica manebat,

Foemineique gerens odii sub pectore flammam,

Mittere iam populos in summa pericula pravo

Consilio studuit, non curans, sanguine quanto

Humani generis fuso, quot utrimque perirent

Milia, dum tantum Francis inferre labores

Bellorum satagens nec non dispendia rerum,

Ulcisci patrem tali ratione valeret.

Praeterea dictis seu factis pluribus illi

Obiectis, quibus indicio clarebat aperto,

Quod violata fides esset, quod foedere spreto

C Tassilo molitus fuerit contraria regi,

Ipse nihil horum vel coepere inficiari

Vel poterat, sed convictus noxae, capitali

Dampnatur poena. Merito sic evenit illi,

Consilium quisquis fuerit muliebre secutus.

At regis pietas dampnatum protinus illum

Absolvit, retrahens ipso de limine mortis,

Et factum monachum servare monasteriale

Propositum iussit. Iuvenis quoque natus ab illo,

Nomen habens Theodo, genitoris facta ^d secutus,

Contemplativae suscepit otia vitae.

At vero Huni, studiis gens aspera belli,

Praefato promissa duci complere studentes.

Instructis exercitibus coepere duobus

D Francorum regni fines invadere quosdam.

Italiae partes unum penetraverat agmen,

Quaque Foro nomen dederas clarissime Iuli,

Urbis ad eiusdem confinia venerat hostis.

Invasit Baioarios exercitus alter,

Sed frustra: totus quoniam conatus inanis

Is fuerat, victique loco ceduntur utroque.

His quoque temporibus Grecorum nobile rexit

Imperium Constantinus, qui splendidus ortu

Debitis augustis patribus successerat heres.

Qui iam preterito missis oraverat anno

proditionis insinuatam fuisse reperias; si facta retinere velis, eo vitæ clericalis electionem intelligi oportet.

Legatis, ut se generum dignantis habere
 Susciperet natam Caroli sibi consociandam
 Foedere coniugii : sed spes frustrata petentum
 More leves solito Grecos commovit in iram.
 Hinc dedit Augusto pariter sua curia tale
 Consilium, penitus quo non pateretur inultum,
 Quod rex contempsit Carolus praestare petitos
 Virginis amplexus illi, cui summa potestas
 Mortalem vix esse parem permetteret ullum.
 Ob hoc praefecto, cui procurare Sicanas
 Officium fuerat regiones, nomine dicto
 Theodoro, iunctis ducibus quoque pluribus illi,
 Hoc opus edicto mandaverat imperiali,
 Ut sibi contiguas vastaret protinus oras
 Regni Francorum, sic incentiva moveri
 Disponens belli generalis suscipiendi.
 Sed cum primores Grai sibi iussa secuti,
 Hesperium litus forti cum classe petissent
 Ut Beneventane villas regionis et urbes
 Depopularentur ferro flammaque voraci,
 Occurrere duces Caroli, quibus illa tueri
 Cura fuit loca, praecipue Grimoldus, in ipso
 Dux anno factus patre pro defuncto Aragiso,
 Nec non Spoleti rector cum milite multo
 Hildibrandus ad hoc bellum properabat agendum.
 Cumque novos hostes opibus numeroque potentes
 Ignotos lingua celebris iam fama referret
 Adventasse, maris traiecto gurgite vasto,
 Urbibus Italicis ex pluribus arma suasit
 Obvia ferre viros coniunctis viribus omnes
 Ut sibi consulerent praedonibus inde repulsis.
 Quo motu prorsus concussa Calabria tota
 Vix umquam fertur similes spectata tumultus *,
 In qua conseritur pugne certamen utrimque.
 Ingenti studio sumit pars iusta tropheum.
 Cedit Achiva cohors, Danaum dant terga phalanges,
 Grecorum quoniam semper gens strenua lingua,
 Pigra manu, tantum faciliis solet esse movendis,
 Sed bene tractandis haud extat idonea bellis.
 Victores igitur Caroli rediere fideles,
 Hostibus innumeris caesis; praeda quoque multa
 Et captivorum turba sua castra replentes,
 Absque gravi dampno magnum cepere triumphum.
 Tum Baloariam se contulit in regionem
 Rex Carolus, cunctisque suis cum finibus ipsam
 Disponens commendavit rectoribus aptis.
 Et rediens in Aquisgrani, quam condidit ipse
 Aulam magnificam, sibi met gratissima festa
 Natalis Domini, sanctum quoque pascha peregit.

Anno 789. *Indict.* 11.

Gens est Slavorum Wilti cognomine dicta,
 Proxima litoribus que possidet arva supremis,
 Iungit ubi oceano proprios Germania fines.
 Haec Francis inimica nimis cum tempore multo
 Esset, eis vel subiectos vel foedere iunctos
 Sclavorum populos sibi met regione propinquos
 Insectans odiis, bello quoque sepe premebat.

* 1, *Similes spectatu multus.* 2, *similes suspecta tumultus.* Ego non nisi ultima vocis *specta* syllaba re-

- A** Nec potuit tolerare diu hoc inclitus archos,
 Sed populis secum variis legioneque multa
 Assumpta, gentem studuit penetrare procacem.
 Cui per Saxonum terras iter istud agenti
 Albia traiciendus erat latissimus amnis.
 Illic immensum, positus in litore castris,
 Est opus aggressus, celeri quod fine peregit.
 Nam gemino stravit quam maxima ponte fluenta,
 Et caput ipsius vallo munivit utrumque,
 Imponens et praesidium, ne forte regresso
 Quis prohibere viam super alto flumine stratam,
 Lignorum rupta fragili compage, valeret.
 Exin Willorum ^b terras invaserat amne
 Transmisso, quas cum ferro vastaret et igni,
 Barbaricum subito domuit terrore tumorem.
- B** Denique Francorum multis ubi castra referta
 Conspiciunt populis Wilti, fortissima quamvis
 Gens foret et numero pollens, certamina belli
 Omnimodis fugiens se dedit ilico regi,
 Inprimis rex Dragawiti, quem nobile clarum
 Prae reliquis fecit genus et maturior aetas.
 Namque propinquaret cum rex illius ad urbem,
 Obvius ipse suo pariter processerat omni
 Cum populo, Caroli sese tradens dicioni.
 Sic quoque cum ducibus gens et primoribus illa
 Cuncta suis servituras se mente fideli
 Francorum dominiis dans iuramenta sponpondit.
 Tum rex obsidibus quos iusserat ipse receptis,
 Et simul hoc populo tali ratione subacto,
 Tramite quo venit memoratum rursus ad amnem
- C** Felici cursu rediit, cuncti que reductis
 Per pontem propriis legionibus, ipse reversus
 Wormatia tempus hiemis transegit in urbe.

Anno 790. *Indict.* 12.

- Ihc modo Musa novam Caroli deprome quietem.
 Est hic primus enim postquam regnaverat annus,
 Quo non cum propriis foret in longinqua profectus
 Militibus, seu diversos ut sterneret hostes,
 Aut aliis quoque pro causis ac rebus agendis.
 Cui cum Wormatiae tandem residere liceret,
 Illic Hunorum missos audivit, ad illos
 Ipse suos etiam misit : nam maxima causa
 Hos inter populos litem commovit atrocem,
 Dum quo regnorum confinia certa suorum
 Esse loco veteri deberent iure statuta,
D Ingenti studio disceptaretur utrimque.
 Haec et origo fuit belli, quod posteriori
 Tempore cum Hunis Franci gessisse probantur.
 Sed rex nec spatium torpere per otia parvum
 Dignatus, semper sed strenuus indole mentis,
 Est aggressus iter Moinum navale per amnem,
 Ascenditque per hunc, donec prope moenia venit
 Magna palatinae sedis, Salt nomine dicta,
 Nascenti vicina Salae; nam fluminis huius
 Rivus ad huc modicus haec ipsa palatia cingit,
 Vix raucum per saxa ciens resonantia murmur.
 Dispositis ibi rebus, aqua redeundo secunda
 petita, veram lectionem restituisse mihi videtur.

^b R., *multorum.*

Wormatiam petiit, qua cum per tempora brumae
Mansisset, subito regales funditus aedes
Illic constructas noctu consumpserat ignis.
Ipse redemptoris nati passique sacrata
Festa gerens ibidem veris transegerat ortum,
Expectans vestita foret dum gramine tellus,

A Fronderent silvae, possent et sole sereno,
Et coelo, de diversis regionibus apte
Ad bellum gentes variae populique vocari.
Namque novum rursus voluit certamen inire,
Atque labore gravi modicam mutare quietem.

ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI

LIBER SECUNDUS EXPLICIT. INCIPIIT TERTIUS.

Aurea siderei transcendere cornua Tauri
Fulgentesque polo iam sol intrare Laonas
Cooperat, et gelidis breviate noctibus umbrae,
Anraque productae spatio iucunda diei,
Florenti semper studii animoque vigenti
Dant gratum Carolo tempus, quo viribus uti
Posset et ad bellum proprias educere turmas.
Qui post annorum centena volumina cursu
Septeno transacta, decem quoque circiter annis
Emensis novies, postquam Deus est homo natus,
Hoc fuit aggressus Hunos certamine primo.
Nec sibi cunctandum ratus est, quin redderet illis
Quam meruere vicem, veteris hoc denique causae
Poscebant odii. ^a Nam gens dum floruit illa,
Innumeris dominans aliis, quas subdidit armis,
Tum Francis inferre malum persepe solebant.
Sic veteres memorare solent, quod funditus olim
Illorum terras immani caede furerent
Vastarint, dederintque voracibus omnia flammis
Oppida, rura, domos, urbes, coenobia, villas
Nam furor hostilis voluit nec parcere sacris
Aedibus, et regno vix una remansit in illo
Mettenses intra muros constructa decenter
Ecclesia Stephani, martyr qui primus habetur
Denique continuis Francos compluribus annis
Sic impugnabant Huni, rex donec corum
Attila, multorum totiens victor populorum,
Feminea, ^b periiit dextra sub tartara trusus.
Namque ferunt, quod eum vino somnoque gravatum,
Cum nox omnigenis animantibus alta quietem
Suggereret ^c, coeptis crudelibus efferaconiunx,
Ducens insomnes odiis stimulantibus umbras,
Horrendo regem regina peremerit ausu.
Uta necem proprii taxen est hoc crimine patris.
Hoc res Hunorum tristi velut omine lapsa,
Post rediit retro, nec prosperitate priori
Sunt posthaec usi. Prius oppressere profan
Christicolae ^d Francos antiqui temporis aevo,
Castigante Deo caros sibi more benigno.
Ergo, patrum cladis nota mansit iniusta nepotum
Pectoribus, servans irae monumenta vetuste.
Tum nova praeterea de causis orta simultas
Iam dictis, animum Caroli commovit, ut illos
Francorum totis cum viribus aggredetur.

^a Ex Gregorii Turon. Hist. Eccl. II, 6.

^b Poeta Alboini et Attilae necem confundit. Cf. Jordanis Hist. Goth., c. 49.

Protinus edicto producitur imperiali
Ex cunctis ingens populis exercitus illi
Subiectis, et cunctarum validissima rerum
B Copia, quas tanti belli instrumenta gerendi
Poscebant, vigili cura studioque paratur.
Sed numerosa nimis quoniam produxerat ex hoc
Agmina, per partes eadem seiunxerat, ac sic
Pannoniam, gens Hunorum quam seva tenebat,
Tramite distantem longo penetrare satigit.
Tunc unam populi partem comiti Theodrico
Atque Magenfrido, ducibus hoc tempore primis,
Committens, aquilonales per fluminis horas
Danubii praecepit eos iter accelerare.
Ipse per australis tendebat litoris agros,
Milibus innumeris stipatus et agmine forti.
In medio fluvius cunctis alimenta vehebat
Agminibus, regis speciosa classe repletus,
C Quam Baioariis fuit ingens cura lueri.
Ipsos in ratibus descendere quippe secunda
Iussit aqua. Sic ad fluvium rex venit Anesum,
Qui medius Baioarios seiungit et Hunos.
Hunc iuxta positus per prata virentia castris,
Communi voto ternis statuere diebus
Suppliciter celebrare preces, ac pectore toto
Auxilium regis regum deposcere Christi,
Ut coeptis pius annueret, quo cuncta darentur
Prospera, tot populis in tam longinqua profectis,
Munitis signo fidei, contraque nefandos
Gentiles felix fieret certamen agendum.
Atque dehinc motis memoratae proclia castris
Intulerat genti, cuius munimina statim
Pulsis praesidiis destruxerat, ex quibus unum
D Non operis parvi Cambus praeterfluit annis,
Atque super dictum Cumberg munitio montem
Altera pregrandi fuerat circumdata vallo.
Destructis utrisque tamen cum robore forti,
Aequatisque solo, ferro vastabat et igni
Hostiles late terras, ad ostia donec
Perveniens Arrabonis, qua fertur in undas
Danubii, lassus ibidem statione locata
Militibus parvum dederat requiescere tempus.
Sic ubi Pannoniae fuerat pars maxima latae
Divitiis spoliata suis ac tradita flammis,
Incolumem victor populum rex inde reduxit,

^c Suggereret. Glossa, scunde.

^d Francos Attilae tempore paganos, et Hunos ab Avariis diversos fuisse, inter omnes constat.

Cui fuit hostilis hæc tota profectio plane
 Prospera, res in ea nec contigit ulla moleste,
 Excepto quod tanta lues eius legionis,
 Quam rex duxit, æquos morbo consumpsit atroci,
 Ut decimam partem vix de tot militibus huius
 Expertem cladis tradant potuisse reduci.
 Rex autem veniens Reginum, quam Reganesburg
 Nunc vocitant, ibidem natalis gaudia Christi
 Cordeque sacratum celebravit pascha fidei.

Anno 792. Indict. 14.

Celsa Pyrenæi supra iuga condita montis
 Urbs est Orgellis, præsul cui nomine Felix
 Præfuit. Hic hæresim molitus condere pravam,
 Dogmata tradebat fidei contraria sanctæ,
 Affirmans, Christus dominus quia corpore sumpto
 Est homo dignatus fieri, non proprius ex hoc,
 Sed quod adoptivus sit Filii omnipotentis.
 Responsumque Toletano dedit hoc Helipando
 Pontifice, de re tanta consultus ab ipso,
 Atque suum scriptis defendere dogma libellis,
 Omni quo potuit studio curavit et arte.
 Hinc ad catholici deductus principis aulam —
 Idem Regino * nam tum hiemabat in urbe —
 A multis ibi præsulibus synodoque frequenti
 Est auditus, et errorem docuisse nefandum
 Convictus, posthæc Adriano mittitur almo,
 Sedis apostolicæ fuit hoc qui tempore præsul.
 Quo præsentem, Petri correctus in aede beati,
 Pontificum coram sancto celebrique senatu,
 Dampnavit Felix prius infeliciter a se
 Ortam perfidiæ sectam, meruitque reverti
 Ad propriæ rursus retinendum sedis honorem.
 At Baioricis æstivum tempus in horis
 Dum rex duxisset, suprema pericula poenæ
 Incurrit, nisi quod pietas divina resistens
 Ausibus humanis, sævas everterat iras.
 Horror inest animis tales recoleantibus ausus,
 Quod fuerit rutilam Francorum tam prope lumen
 Extinctum, facinus vel concepissem malignos
 Tantum mente viros. Carolum nam tradere morti
 Omnimodis satagunt: hinc coniuratio fertur
 Inter Francorum proceres crudeliter acta.
 Præcipue regis materno ^b sanguine cretus,
 Sed plus nequitia morum, quam degener ortu,
 Auctorem sceleris demens se prebuit huius.
 Non tamen hoc odium regem meruisse, vel ipse
 Hostis iure queri poterat, regina sed atrox,
 Ac sævum gestans animi Fastrada tumorem.
 Insidiatores partim suspenderat illos
 Informis leti laqueus, natoque pepercit
 Rex tantum proprio, tonsumque monasteriali
 Proposito purgare scelus iussit mediatum.
 In Baiarica vero regione moratus,
 Instabat princeps navalem condere pontem,
 Qui per Danubium bello prodesset agendo,

* Regino. Glossa, id est Reinesburg.

^b Cod. materno. Leibnitiis: « an legendum naturo? intelligit enim Pippinum, Caroli filium naturalem. » — Sed vox bene se habet, constructione ita cur-

A Quod contra sævos olim susceperat Hunos.
 Hinc et natalem Domini celebraverat illic,
 Ipsius et merito clarissima festa triumpho,
 Quo pariter vicit mortem mortisque ministrum.

Anno 793. Indict. 15.

Cum rex ad coeptum statuisset conficiendum
 Belli certamen Hunos invadere rursus,
 Comperit extinctas, Theodricus dux legiones
 Quas per Fresonum pagum Hriustri vocitatum
 Ducebat: nam Saxonum periere dolosis
 Insidiis, captæ Wisuræ propellitoræ pulchrae.
 Dissimulans igitur tanti infortunia dampni.
 Intermisit iter, quo disponebat adire
 Pannonias, et cum Hunis committere pugnam.

B Interea suasere sibi, qui nota ferebant.
 Talia, quod fluvios inter, Radantia quorum
 Unus habet nomen, sed et Almona dicitur alter,
 Si fieret tantus fossa tellure paratus
 Alveus, inductis ambos dum tangeret amnes
 Gurgitibus, posset puppes ut ferre natantes,
 In Rhenum de Danubio celer efficeretur,
 Et facilis cursus ratibus. Radantia namque
 Se Moino, Moinus c Rheno miscere probatur;
 Almona Danubii rabidis illabitur undis.
 Consilium credens igitur sibi dantibus istud,
 Ipse locum princeps operi quem credidit aptum
 Expetiit tanto, multis quoque milibus illic
 Conductis operatorum, simul omnia poenæ
 Autumni studio consumpsit tempora casso.

C At tamen in longum passus duo milia ducta
 Fossa fuit, pedibus tercentum lata patebat,
 Sed non perfectum poterat consistere prorsus
 Hoc opus, assiduus quoniam nimis offuit imber,
 Et naturalis terram dissoluerat humor,
 Egestumque fuit quantum sudore diurno,
 Rursus humi tantum rediit sub nocte relapsa.
 Cumquelutum semper madidis incresceret arvis,
 Alveus et firmo constaret litore nusquam,
 Imma petens inmensa palus per lubrica fluxit,
 Ac densum scrobibus caenum subsedit in altis.
 Cum tamen in coepto persisteret ipse labore,
 Hunc tristi tandem fama reuocante reliquit,
 Est totius enim subito defectio gentis

D Saxonum iursus bellum narrata mouentis.
 Præterea Sarraceni permaxima damna
 Intulerant, quedam regni confinia ferro
 Vastantes, ducibus Francorum denique caesis,
 Cum spoliis lætoque nimis rediere trophaeo.
 Tum rex adversis commotus talibus, inde
 Ad Francos rediit, natalis gaudia Christi
 Deuote caelebrans Moini prope clara fluenti,
 Qua locus insignis Kiliani martyris almi
 Nomine seu meritis fulget: sanctum quoque pascha
 Est in Franconoford magno veneratus honore.

rente: præcipue regis cretus, degener materno sanguine, sed plus nequitia morum quam ortu.

c Rein., Illic se Mæno hic.

Anno 794. *Indict. 1.*

Dira venenifere conatus semina sectae,
 Quae Felix infelici male sparserat ausu,
 Vellere de sacro Domini radicitus agro,
 Catholicus princeps, synodum celebrare vocatos
 Undique pontifices iam dictam fecit ad aulam.
 Nec non affuerat Stephanus cum Theophilacto:
 Nam fuit antistes sedis legatus uterque
 Romane, quos papa sacer mittens Adrianus,
 Rite suam servare vicem mandaverat illic.
 Tunc igitur cuncti cum decreto generali
 Hanc condemnarunt haeresim, scriptusque libellus
 Est illam contra, quem confirmaverat ille
 Pontificum coetus, simul et subscripserat omnis.
 Annis praeterea synodum non pluribus ante
 Constantinopoli celebrari fecit in urbe
 Graecorum princeps, qui Constantinus habebat
 Nomen, et eiusdem genetrix Herena vocata,
 Et condixerunt, ut septima seu generalis
 Appellaretur; sed eam non nomine tali
 Dignam concilium pariter cognoverat istud,
 Utque supervacuum spernendam censuit iste.
 Tunc ibi regalis Fastrada migraverat uxor
 Hac ex luce, diem tandem sortita supremum.
 Cuius in Albani speciosa martyris aede,
 Inacta Mogontiacae fulget quae moenibus urbis,
 Cum magno fecit sepeliri corpus honore.
 Atque dehinc Carolus cunctis hoc ordine gestis,
 Foedifragis rursus Saxonibus intulit arma.
 Ac geminis exercitiis decreverat ipsos.
 Instructis terrore simul ferroque domare,
 Ut cito gens bellis succumberet una duobus,
 Ex quibus haud unum paenitus sufferre valeret.
 Regis ab australi properabant agmina parte,
 Saxonum miseris late vastantia terras;
 Filii ipsius Carolus traiecerat undas
 Rheni, quem comitabatur delecta iuventus,
 Invadens ex occidua regione rebelles.
 Quos statim terror merito pervaserat ingens:
 Et magni quamvis campi per plana Sinothfeld
 Collecti, pugnaque forent certare parati,
 Hoc animi cecidere metu, nec spes erat illis
 Ulla resistendi Francis, quos tot populorum
 Agminibus fultos vinci non posse videbant.
 Protinus omissa sese certamine belli
 Subiciunt regi, iuramentis quoque firmant
 Obsidibusque datis haec foedera deditiois.
 Ipse regressus Aquasgrani — sic regia sedes
 Inclita nomen habet, nec non vocatur Aquensis —
 Illic more suo celebravit tempora saneta,
 In quibus est unita Deo substantia nostra,
 Morsque redemptoris mundam reparaverat omnem.

Anno 795. *Indict. 2.*

Cum nimium suspecta foret gens facta rebellis
 Saxonum totiens, crebro quoque foedere rupto
 Sub iusta regis ditione quiescere nolens,
 Hand ullum respirandi dare censuit illi

- A** Atque rebellandi spacium fortissimus archos,
 Sed rursus terram populans hostiliter ipsam,
 Eius in extremo tandem prope limite castris
 Consedit positus, vicus qua nobilis extat,
 Nomine Bardowich dictus, quo iusserat ad se
 Pergere Sclavorum proceres sibi foedere iunctos.
 Illic adventum quorum dum forte maneret
 Operiens, ex his extinctum comperit unum.
 Rex Abodritorum fuit is, cognomine Witzun,
 Iussus et ut fuerat, regem dum vellet adire,
 Incidit insidias, illi quas ante pararunt
 Saxones, quoniam Francis novere fidelem.
 Hanc irae stimulis animo commotus amaris,
 Eiusdem regionis agros villasque feroci
 Quam late ferro populari iussit et igni.
- B** Tunc ex Hunorum quidam primoribus illuc,
 Tudun habens nomen, venit per longa viarum,
 Velle fatebatur regi qui subdere sese,
 Et Christo domino devota credere mente.
 Hinc in Aquasgrani Carolus remeaverat aulam,
 Ac memorata prius supplex ibi festa peregit.

Anno 796. *Indict. 3.*

- Sedis apostolicae sublimis culmine praesul
 Hoc Adrianus ab hac vita decesserat anno.
 Post quem sortitus summum Leo pontificatum,
 Confestim claves, quibus est confessio sancti.
 Conservata Petri, vexillaque miserat urbis
 Romuleae Carolo pariterque decentia dona.
 Admonuitque piis precibus, quo mittere vellet
- C** Ex propriis aliquos primoribus, ac sibi plebem
 Subdere Romanam, servandae foedera cogens
 Hanc fidei sacramentis promittere magnis.
 Missus ad hoc Angilbertus, qui corpore sancti
 Richarii clare decoratam rexerat abbas
 Ecclesiam, pariter regalia detulit illuc,
 Devote sancto misit quae munera Petro.
 Nam spoliata fuit Hunorum regia, Hringum
 Quam vocitant. Hanc dux Erichus hoc ceperat anno,
 Multimodos etiam regi devexerat inde
 Thesauros, aevo quos collegere vetusto
 Innumeris crebro spoliatis gentitus Huni.
 Ex quibus est Romam tunc maxima copia missa,
 De reliquo summos proceres aulaeque ministros
 Multum larga manus ditavit principis omnes.
- D** His gestis iterum rex Saxonum regiones
 Invadens late vastaverat, atque reversus
 Victor Aquisgrani brumali tempore mansit.
 At dux Italiae Pippinus, regia proles,
 Adiunctis Baioaricis legionibus illi,
 Hunis intulerat bellum, sic patre iubente.
 Cum quibus eventu certamina prospera lacto
 Trans fluvium Tizan gessit, cunctisque fugatis
 Hostibus, a Francis Hunorum regia tota
 Est aequata solo, quam Hringum diximus ante.
 Cuius poene gazae gentis tunc funditus omnes,
 Magnus erat quarum numerus, cunctaeque priorum
 Diripiuntur opes regum, quas depopulantes
 Plures in variis sacras regionibus aedes,

Temporibus multis male congegisse feruntur.
 Tunc quibus ablatis, tam clari iure triumphi
 Ad patrem victor memorata venit in aula
 Pippinus, regni cui thesauros spoliati
 Attulit, exuviasque ducum, vexillaque capta.
 Cum quo iam dictus Tudun quoque venerat illuc,
 Promissisque fidem propriis adhibere satagit,
 Cum toto comitum numero baptisma suorum
 Percipiens etiam per sacramenta spondit,
 Se fore subiectum Francis fidumque per aevum.
 Sed postquam rediit, mutans promissa fidemque,
 Perfidiae luerat parvo post tempore poenas.
 At rex sollempni voto celebraverat illic
 Tempora, quae Christus nascens moriensque sa-
 [crauit.

Anno 797. Indict. 4.

Cum pulchro renitens ortu claresceret aestas.
 Ad regem Sarracenus cognomine Zatus
 Adveniens, a se pervasam reddidit urbem,
 Barzinona cui nomen : nam limite structa
 Constat in Hispano, vario cogenteque casu
 Nunc Sarracenis fuerat, nunc subdita Francis,
 Perque ducem tandem memoratum reddita, qui se
 Sponte sua pariter Carolo permisit et urbem,
 Francorum subiecta fuit posthaec ditioni.
 Inde suum gnatum, Hludowicum nomine, regem
 Tunc Aquitanorum, direxit ad obsidionem
 Osaë nomen habet sic urbs Hispanica quedam.
 Ipseque more suo rursus Saxonibus arma
 Intulit, audereut duras ne forte levare
 Cervices iterum, quorum vastaverat omnes
 Extremos etiam fines, quos Albia claudit,
 Et qua diffuso miscent se gurgite salsis
 Fluctibus oceani Wisurae praeclara fluenta.
 Cumque rediret Aquisgrani, devotus adivit
 Regis Abinmage Maurorum filius illum,
 Abdelle cui nomen erat, quem rex ibi clemens
 Cum suscepisset, collegerat inde senatum,
 Et quo conficeret tandem Saxonica bella
 Consilium prudens iniiit, quo tempore toto
 Instantis brumae regione maneret in ipsa.
 Ergo suo secum comitatu protinus omni
 Assumpto, Wisurae positus in litore castris
 Sedit, Heristellique locum iussit vocitari,
 Hactenus hoc et habet nomen, terramque per ipsam
 Adductos secum populos diviserat, atque
 Indigenas licet invitos dare compulit ipsis
 Hibernas sedes simul et stipendia cunctis.
 Huc ex Italia venit Pippinus ad ipsum ;
 Hispanis etiam rediens Hludowicus ab horis.
 Hunorum quoque legati, nec non Hadesonsi,
 Asturiae regis, quam maxima dona ferentes,
 Ex tam longinquis Carolum terris adierunt.
 Hinc est in regnum proprium dimissus uterque
 Regalis natus : misit quoque cum Hludowico
 Abdellam, qui post patriam deductus, et illis
 Est commissus, ad hoc quos tunc elegerat ipse,
 Et quorum fidei se credere non dubitavit.
 Rex autem residens in Saxonum regione,

A Prefatoque loco sanctissima festa peregit,
 In quibus indutus processit corpore Christus,
 Et posuit carnem moriens, sumpsitque resurgens.
 Anno 798. Indict. 5.

Veris in initio facinus commiserat atrox
 Saxonum populus quidam, quos claudit ab austro
 Albia seiunctim positos aquilonis ad axem.
 Nos Northalbingos patrio sermone vocamus.
 Nam pro iustitia legali more gerenda
 Cum rex legatos illuc transmitteret, ipsos
 Impia foedifrage iugulavit factio gentis.
 Cumque Godescalcus, regis legatus et ipse,
 Ante dies missus paucos ad regna tenentem
 Danorum, Sigifridus erat cui nomen, in ipso
 Tempore regrediens foret interceptus ab Hunis,

B Auctores huius fuerant qui seditionis,
 Pertulerat mortem pariter pro crimine nullo.
 His rex commotus Wisuram properavit ad amnem,
 Inque loco quem Munda vocant sua castra locavit,
 Atque necis legatorum iustissimus ultor,
 In desertores irae laxavit habenas,
 Vastari late sparsis legionibus illam
 Precipiens terram. Tum saevus ubique furebat
 Miles, ubique cruor rivis madefecerat arva,
 Omnibus atque locis increverat horrida clades,
 Vulnere, mors, luctus, clamor, fuga, flamma, ra-
 [pinae,

Omnia complebant, donec compescuit altis
 Albia gurgitibus procedere longius arma.
 At Northalbingi missos impune peremptos

C A se cernentes Caroli — nam regia castra
 Haud traiecerunt fluvium — superaddere magnos
 Disponunt ausus, Abodritos denique, Francis
 Qui tunc subiecti fuerant ac dedere iuncti,
 Nisibus ex totis coepere lacescere bello.

Ast illis Abodritorum dux nomine Thasco,
 Comperto tali motu, tulit obvia signa,
 Consertaque loco pugna, quem Suentana dicunt,
 Quattuor hostilis prostravit milia coetus,
 Ac victos fecit nimia cum clade reverti.

Cumque regressus Aquisgrani rex esset in aula,
 Constantinopoli missos suscepit ab urbe
 Legatos, Augusta suis pro rebus ad ipsum
 Quos misit Herena, preces ac dona ferentes
 Nam Constantinus fuerat qui natus ab illa,

D Cum foret inmensa morum gravis improbitate,
 A Grecis regni deiectus culmine, magnas
 Nequitiae dederat privatus lumine poenas.
 Unus erat missus Michael, et presbiter alter
 Theophilus, quibus est tandem poscentibus actum,
 Ut magna regis pietate Sisinnius, olim
 In bello captus, patriam dimissus abiret.
 Is germanus erat praefate praesulis urbis,
 Que caput imperii Grecorum nobile fulget.
 His quoque dimissis, Hadesonsi regis ab horis
 Hispanis venere viri, qui munera magno
 Attulerant Carolo, renovantes foedus avitum,
 Semper amicitia reges quod iunxerat ipsos ;
 Magna quibus dederat susceptis dona benigne,

Ac patriam tali laetos dimisit honore.
 Insule invase Baleares esse feruntur
 Hoc anno, quarum Maiorica dicitur una,
 Altera nomen habet sermone Minorica prisco.
 Has etenim Mauri devastavere pyrate.
 At rex praefata tempus celebravit in aula,
 Quo nasci voluit coeli terraeque creator,
 Et quo mors mortis fuit infernumque momordit,
 Reddidit et nobis vitam de morte resurgens.

Anno 799. Indict. 6.

O quam triste nefas mortalia pectora crebro
 Concipiunt, quam praecipiti summersa profundo
 Nequitiae, dum non leges, non iura verentur,
 Horrificos nimium caeci labuntur in actus.
 Testis hic est annus, quo res indigna relatu
 Crimine Romuleam saevo maculaverat urbem.
 Nam sacer antistes, mundo venerabilis omni,
 Civibus a propriis poenas Leo sumpsit atroces.
 Credidimus tormenta quidem cessasse piorum,
 Iam dudum saevis tortoribus igne gehenne
 Damnatis, quos imperii dum sceptrum tenentes
 Fecerat elatos inmensa potentia seculi.
 Martyribus cesis implerunt sanguine Romam
 Nunc in pace novi sceleratis ausibus orti ^a
 Carnifices ibidem, longe licet inferiores
 Iure potestatis, simili sed mente feroces.
 Temporibus tantum scelus admisere modernis,
 Indicto cum iustitio, se publica vota
 Cum precibus solvens plebs castigare fidelis
 Deberet, pariterque suos purgare reatus.
 Tum celebrare volens Christi mysteria cunctis
 Pro sibi commissis, sollempni more sacerdos
 Vectus equo, Lateranensi processit ab aula,
 Ad tua Laurenti pergens sacra limina martyr,
 Qua decus ecclesiae lectus modo ferreus auget,
 Virtutis monimenta tuae clarissima praebens,
 Quod superimpositus prunis contempseris ignes,
 Corporis ardescens Christi magis intus amore.
 Sed neque tale tuum meritum sedare furores
 Hostiles potuit, quin ad tua dum properaret
 Antistes summus suffragia sancta petenda,
 Insidias illi simul et tormenta pararent.
 Cum celeraret iter, turba vallatus iniqua,
 Crudelesque manus tolerans, amiserat ipsum
 Effossis oculis lumen, linguam quoque tortor
 Praecidit, nudumque dehinc liquere iacentem
 Seminecemque foris, foedatum sanguine multo,
 Inque monasterium posthaec deductus Hierasmi
 Martyris — auctores facti sic nempe iubebant —
 Curandi specie fuerat servatus in ipso.
 Donec cognoscens Wingisus ^b res ita gestas,
 Dux Spoletanus, Romam festinus adivit,
 Nocteque sublato per murum praesule sacro,
 In sua cum iustis deduxit honoribus ipsum.
 Qui miserante Deo transacto tempore pauco,

^a R. *Orci*. Interpunctionem Reineccianam hoc loco vitiosam, puncto post *Romam* sublato, altero post *feroces* posito, correxi.

A Amissum recipit visum pariterque loquelam :
 Seu quia festinans tortor trepidansque nefandis,
 Dum concurrentes metuit non talia turbas
 Passuras, sed velle suum defendere papam,
 Non quantum voluit crudelia facta peregit :
 Seu, quod credendum magis est, antiqua redem-

[ptor

Per meritum magni renovans miracula Petri,
 Sanari successorem donaverat eius.
 Haec Winigisus ut ad Caroli dux detulit aures,
 Admonitus probitate viri summeque colendo
 Ordine sedis apostolicae, rex iussit, ut ad se
 Glorifico praesul deductus honore veniret.
 Egit iter tamen ipse suum, decrevit ut ante,
 Saxonum terras adiens, ibidemque locatis
 B Ad Paderbrunnon ^c multo cum milite castris,
 Opperiebatur non parvo tempore summi
 Praesulis adventum. Carolus quoque, regia proles,
 A patre missus ad eiusdem confinia gentis,
 Perrexit lato qua profluit Albia cursu,
 Disponenda forent dum forte negotia quaedam
 Cum Wiltis et Abodritis, ac suscipiendi
 Saxones aliqui, qui se de partibus illis
 Iam delegerunt fidei committere regis.
 Haec satis egregie peragens dum cuncta, moratus
 Iunior esset in his Carolus, spectatque reversum
 Dum videat natum patrio rex magnus amore,
 Venit apostolicus, terrarum poene supremas
 Iam penetrans horas. Illi via tanta peracta
 Visa brevis fuerat, quia compensaverat omnes
 C Intuitu Caroli quos pertulit ante labores,
 A quo cunctorum solamina digna malorum
 Danda sibi merito spe certa credidit olim.
 Namque propinquantem cum primum noverat, illi
 Obvius ipse loco de castrorum memorato
 Stipatus multis populorum milibus ibat.
 Pontificemque vicem Petri, cui claudere coelos
 Et reserare licet verbo, sedemque tenentem
 Suscepit cum magnifico reverenter honore.
 Cumque dies aliquot laetos ibi duceret, idem
 Insinuans praesul sua quaeque negotia regi,
 Illius facilem cognovit ad omnia mentem
 Concedenda, pie voluit quaecumque praecari
 Inde reduendum digne primoribus illum
 Francorum commendavit, qui iussa replentes
 D Ingressi pariter Romam sua restituerunt
 Omnia pontifici rursus, quo iura regendae
 Sedis apostolicae iustosque teneret honores.
 Et post discessum papae rex duxit eodem
 Tempora pauca loco, subito cum tristis ad illum
 Nuncius interitum procerum mortemque duorum
 Detulit, insignes fecit quos maxima virtus.
 Unus erat Baioariae comes, isque vocatus
 Geroldus, qui cum populum defendere Christi
 Conatus, bello saevis obsisteret Hunis,
 Finivit vitam fragilem, sumpsitque perennem.

^b R., *Winigisus*.

^c R., *Paderbrunnon*.

italici vero fuerat dux limitis alter,
Nomen habens Erichus, qui post bene plurima gesta
Praelia, post crebro sumptos ex hoste triumphos,
Oppugnare Liburnorum contenderat urbem
Tharsaticam, civesque loci quem robore semper
Invictum novere, dolis ac fraude necarunt.

At Carolus, quantum tempus permiserat illud,
Saxonum rebus certo moderamine cunctis
Dispositis, in Aquisgrani se contulit aulam.
Ad quem Wido comes, cui Brettonum regiones
Commissæ fuerant, gentis quam sepe rebellis
Detulit arma ducum, proprio quæ nomine quisque
Inscripto dederat : signum fore deditiois
Hoc statuere suæ, Francis servire coacti.
Nam sociis comes ille suis cum pluribus ipsam
Hoc anno penitus terram lustraverat omnem,
Corda domans belli terrore ferocia grandi.
Et iam perpetuo Brettones iure subacti
Parerent Francis, si non promissa fidemque
Perfida fallacis nutassent pectora plebis.

Tunc quoque Sarracenus, Azan cognomine dictus,
Direxit Carolo claves cui præfuit urbis
Oscae — sic illam vocitavit barbara lingua —
Magnaque dona simul mittens, hanc tradere sese
Promisit, si tempus ad hoc contingeret aptum.

Tunc Hierosolima monachus directus ab urbe,
Inmenso nimium spacio terræque marisque
Transcurso, regi munus preciosius omni
Auro detulerat, mittente pio patriarcha
Pignera sancta loci, Christus quo carne sepultus
Morte resurrexit victa, quo gaudia mundo
Angelus hæc caeli missus narravit ab arce.
Rex quoque natalem Domini celebravit in aula
Iam dicta, monachumque dehinc remeare volentem
Absolvit, comitemque simul coniunxerat illi
Zachariam, regalis erat qui presbyter aulae.
Per quem magna locis misit donaria sanctis,
Atque viris inopem vitam ducentibus illic,
Et mala perpressis mundi sub nomine Christi.

Anno 800. Indict. 7.

Martia cum medios expleissent tempora cursus,
Phebus et initium mundi totius et anni
Arietis aetherii gradiens in signa tonaret,
Florigerum rediit hiemis ver aspera pellens,
Frondebis exornans silvas, et prata virenti
Gramine, dans avibus voces, augmenta diebus,
Tum decus egregium mundi, lux clara moderni
Temporis, ex aula Carolus progressus Aquensi,
Oceani litus, nomen cui Gallicus extat,
Lustrabat, classemque mari perfecit in ipso,
Infestum quod Northmanni fecere pyrate ^b.

^a Ex Einh. Vita, c. 27.

^b Pyrate. Glossa, *ashmen*; A Iamo Bremensi, c. 212, *ascomanni*.

A Iam tunc Francorum nimium gens noxia regno.
Inque monasterio, sancti quo membra quiescunt
Richarii, celebravit ovans sollempnia paschæ.
Tramite tum cepto properans pervenit ad urbem
Turonicam, Martine tuam sanctissime tumbam,
Qui confessor apostolica virtute choruscus
Effulges, adiit quaerens suffragia supplex.
Coniugis hic illum tristis validudo morari
Compulit : extremas ibi vitæ clauserat horas,
Moribus et vitæ merito laudabilis omni,
Cui nomen Liudgardis erat. Tum funere digne
Illic curato, tumulique decore peracto,
Ipse Mogontiacum rediit, primisque suorum
Undique collectis, ibi conventum generalem
Fecerat Augusti circa primordia mensis.

B Tunc et in Italiam multis iter aggrediendum
Condixit populis, illuc quos pergere secum
Decrevit, quod distulerat non tempore longo;
Agmine delecto sed eó comitante profectus,
Moenia famosæ petiit praeclara Ravennæ.
Cumque dies esset septem non amplius illic,
Pippinum regem gentis cum milite multo
In Beneventanae direxerat oppida terræ,
Ipseque Romanas ibat devotus ad arces.
Ovius huic ad Nomentum Leo papa sacratus
Venerat, et gaudens multum veneransque recepit,
Quem defensorem solum sibi senerat olim.
Dulcibus alloquitur ibi tunc epulisque peractis,
Antistes summus regem præcessit ad urbem.

C Postera cumque dies celebris, festivaque præbet
Gaudia Romanis, qua suscipiendus ab illis
Rex tantus fuerat, solis fulgesceret ortu,
Pontifices clerumque suum collegerat omnem
Papa. Quibus secum sumptis, ad limina magnæ
Basilicæ Petri qui summus apostolus extat
Venit, et in gradibus templi stipante sacro
Constitit ipse choro : Carolum sic advenientem
Suscepit, laudum modulamina dulcia cantans,
Atque Deo grates ex toto corde rependens,
Quod moderatorem defensoremque dedisset
Ecclesiae talem, cui non ea noverat aetas
Mortalem similem, vel sic virtute valentem,
Omne bonum vel devota sic mente volentem.
Tantus honor, talis Francorum gloria regem
Magnaque Romanae comitantur gaudia plebis,

D Acclesiam Petri puro cum pectore magni
Intraret, fuis lacrimis humilique precatu
Implorans tanti suffragia sancta patroni.
Iam quoque solstitii glacialis tempore crescens
Asperitas brumæ tandem cogebat, ut illic
Militibus hiberna quies optata daretur.

INCIPIT LIBELLUS IIII ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI IMPERATORIS.

Festa dies caelis, eadem celeberrima terris,
Virginei partus Christique refulserat ortus,

Post octingentos ex quo processerat annos,
Tectus servilis Dominus velamine formæ.

Ei iam natalis tanti cumulaverat omnem
 Laeticiam Roma Caroli praesentia regis.
 Hic, cum missarum sacro sollempnia ritu
 Incipienda forent, magnam processit in aulam,
 Quae corpus mundo venerandum continet omni
 Petri, cui claves Christus dedit ipse polorum ;
 Eius et ante sacros artus cum mente fideli,
 Effusus precibus, sese rex inde levaret,
 Ipsius imposuit capiti Leo papa coronam.
 Conclamat pariter populus, sacra personat acies
 Ingenti iubilo, vox fertur ad aethera plebis,
 Romanae sic concordi simul ore canentis :
 Augusto Carolo magno, pacemque ferenti,
 Imperii merito Romani sceptrata tenenti,
 Gloria, prosperitas, regnum, pax, vita, triumphus !
 Post laudes igitur dictas, et summus eundem
 Praesul adoravit, sicut mos debitus olim
 Principibus fuit antiquis, ac nomine dempto
 Patricii, quo dictus erat prius, inde vocari
 Augustus meruit pius, imperii quoque princeps.
 Tempore paucorum post haec abeunte dierum,
 Ipse suum Carolus praeceperat ante tribunal
 Duci, iudiciumque viros legale subire,
 Per quos praeterito fuerat tot cladius anno
 Affectus sacer antistes, legemque secundum
 Romanam maiestatis cogenic reatu,
 Dampnavit poena merito cunctos capitali.
 Sed licet indignis, interveniente benigno
 Praesule, concessit vitam, tamen esset inultum
 Ne tantum scelus, exilio relegaverat omnes.
 Festaque transegit postquam paschalia Rome,
 Egressus Spoletanam perrexit in urbem.

Augustus vero quo tempore manserat illic,
 Aprilis horam cum nox extrema secundam
 Obscuram nimium tenebris involveret atris,
 Ingenti subito tellus exterrita motu
 Contremuit, sonitusque graves nimis et metuendos
 Ediderat, stabilem cui sustulit ira quietem
 Caelestis, grandi sub mole latentia mundi
 Intima concutiens impulsu viscera diro.
 Cumque procellosus penetrasset a turbo cavernas
 Occultas, ac venarum loca tecta sub alto
 Terrarum gremio, nec, qua prorumperet inde
 Vis venti, patulos usquam reperiret hiatus,
 Quassatis fluctus quosdam generavit in arvis.
 Iamque domi maior quam gurgite terror in ullo
 Naufragii fuerat, tremulo sua culmine quisque
 Dum fugeret subitam minitancia tecta ruinam.
 Moenia cuncta simul tetro sonuere tumultu,
 Pendula crispanti stridunt ut lintea flatu,

^a Cod., *penetranset* ; facile emendatu ; R. contra : *turbo penetransque*.

^b Ex Einhardi Vita Caroli, cap. 29, sed et ex alio fonte, exempli gratia, Annalibus Laureshamensibus ad 802, fluxerint.

^c Ex Einh. Vita Caroli, cap. 16.

^d Tota rerum anno 803 gestarum narratio, poeta teste, fluxit ex Einhardi Vita Caroli c. 7, qui tamen de pace non nisi post translationem Saxonum convenisse auctor est, quæ cum anno 804 contigerit, Saxonice pacationem ad hunc demum annum referri, nec eo quo noster tradit loco perfectam esse, patet,

A Aut dum quae tenui squalebant pulvere vela,
 Exagitant famuli certatim discutientes.
 Haud aliter muros omnes tremuisse videres.
 Hic tamen Italiam terror specialiter omnem
 Perculerat, cuius plures subverterat urbes,
 Avulsosque ruit montes radicibus imis.
 Tum Romae cecidere trabes venerabilis aedis,
 Pigneribus propriis quam Paulus apostolus ornat.
 Gallia nec tantae fuit aut Germania cladis
 Immunis, circa Rhenum loca denique motu
 Plurima terrifico nimium concussa fuerunt.
 Audiri quoque mugitus e montibus altis,
 Et tetri sonitus reddi variique boatus,
 Morborumque lues fieri permaxima coepit.

At Spoletanis Carolus regressus ab oris,
 Ad Ticinum rediit, cui nunc est Pavia nomen
B Itale linqvens fines Augustus, Aquensem
 Expetiit sedem, mansitque quietus hoc anno,
 Perque sui partes regni direxerat omnes ^b
 Legatos, aequo legum moderamine mandans
 Iusticias facere et varias componere lites,
 Reddere ius civile bonis, terrere malignos :
 Divinas mundique pias ex ordine leges
 Tunc exerceri mandaverat et renovari.

Anno 802. *Indict.* 9.

Hoc de longinquis elephans regionibus anno
 Primitus adductus, mira spectacula regno
 Francorum ; dederat Persarum denique princeps
 Hunc Aaron : idem, fuerat cui subditus Indis ^c
 Exceptis oriens totus, curaverat ultro
C Eius amicitiae se foedere iungere firmo,
 Ac dignum duxit pre cunctis regibus ipsum
 Temporis illius solum, cui munera larga
 Praecipui causa transmittere vellet honoris.
 Nam gemmas, aurum, vestes et aromata crebro,
 Ac reliquas orientis opes direxerat illi,
 Ascribique locum sanctum Hierosolimorum
 Concessit propriae Caroli semper diciopi.

^d Anno 803. *Indict.* 10.

Nobilis hic annus longi certamina belli
 Tandem Saxones inter Francosque peracti
 Firmo perpetuae conclusit foedere pacis.
 Augustus pius ad sedem Salz nomine dictam
 Venerat : huc omni Saxonum nobilitate
 Collecta, simul has pacis leges inierunt,
D Ut toto penitus cultu ritique relicto
 Gentili, quem daemonica prius arte colebant
 Decepti, post haec fidei se subdere vellent
 Catholicae, Christoque Deo servire per aevum.
 At vero censum Francorum regibus ullum

Carolus enim an. 804 e Saxonia Coloniam et Aquasgrani rediens, Salz palatium itinere suo non attingit. Nec quod unum hic afferri posset, codicis Mettensis inscriptio capitularis ad Salz (Baluz. *Capitularia*, ed. Chiniac, t. I, p. 415, II, 1063.) In quarto anno ad Salz contrarium evincere sufficit, cum Einhardi Annalium auctoritatem hoc aeo maximam et inter scriptores quasi unicam esse, nemo nesciat. Errori ansam praeberit, quod poeta aliam pacem, cum imperatore scilicet Constantinopolitano, anno 803 Salz conclusam esse, in Annalibus Einhardi legit.

Solvere nec penitus deberent atque tributum,
 Cunctorum pariter statuit sententia concurs,
 Sed tantum decimas divina lege statutas
 Offerrent, ac presulibus parere studerent,
 Ipsorumque simul clero, qui dogmata sacra,
 Quique fidem Domino placitam vitamque doceret.
 Tum sub iudicibus ^a, quos rex inponerat ipsis,
 Legatisque ^b suis, permissi legibus uti
 Saxones patriis et libertatis honore.
 Hoc sunt postremo sociati foedere Francis,
 Ut gens et populus fieret concorditer unus,
 Ac semper regi parens aequaliter uni.
 Si tamen hoc dubium cuiquam fortasse videtur,
 De vita scriptum Caroli legat ipse libellum,
 Quem Francos inter clarus veraxque relator
 Ac summe prudens, Einhardus nomine, scripsit.
 Hac igitur pacis sub conditione fideles
 Se Carolo, natisque suis, stirpique nepotum
 Ipsius, iuraverunt per saecula futuros.
 Quos per ter denos et tres tam duriter annos
 Linquere protracti penitus conamina belli
 Plus regis pietas et munificentia fecit,
 Quam terror. Nam se quisquis commiserat eius
 Egregiae fidei, ritus spernendo profanos,
 Hunc opibus ditans ornabat honoribus amplis.
 Copia pauperibus Saxonibus agnita primum
 Tunc fuerat rerum, quas Gallia fert opulenta,
 Praedia praestiterat cum rex cumpluribus illic,
 Ex quibus acciperent preciosae tegmina vestis,
 Argenti cumulos, dulcisque fluentia Liel.
 Illis ubi primores donis illexerat, omnes
 Subiectos sibimet reliquos obriverat armis,
 Et multis experta modis innotuit eius
 Tam dulcis pietas quam formidabilis ira,
 Praefatum statuere fide servare perenni
 Foedus, et ulterius non id mutasse probantur.

Anno 804. Indict. 11.

Praesul apostolicus Roma perrexit ab urbe,
 Augusti Leo flagranti deductus amore,
 Aecclesiae quoque pro causis, quibus imperiali
 Esse videbat opus munimine, rursus adire
 Francorum terras satagens per longa viarum.
 Hic ubi terribiles primum transcendat Alpes,
 Adventasse virum tantum rumore volucris
 Indice compererat statim prope Gallia tota,
 Protinus hoc etiam laetus cognovit, et illi
 Obvius Augustus Remensem venit ad urbem,
 Susceptumque satis digno veneratus honore
 Duxerat ad sedem, cui nomen Carisiacus.
 Natalis Domini festis ibi rite peractis,
 Sedis Aquensis abhinc petierunt moenia pulchrae,
 Glorificeque simul celebrato tempore sancto,
 Quo stella monstrante Magi cognoscere veri
 In terris nati meruerunt luminis ortum,
 Colloquioque dehinc, pro quo praesul venerandus
 Venerat, expleto, rex inclitus obtulit illi

^a *Judicibus.* Id est comitibus.

^b *Legatis.* Missis dominicis.

A Munera, digna simul danti seu suscipienti,
 Hic cum pontificum clarissimus, illeque regum
 Temporis illius, nullo dubitante fuissent.
 His gestis, propriam praesul remeavit ad urbem,
 Seque viri seiunxerunt ibi corpore solo,
 Mentis amore pio iuncti sine fine manentes.

Anno 805. Indict. 12.

Natio Sclavorum studio satis aspera belli,
 Quos Behemos vocitant, in se levitate procaci
 Irritans Francos, Caroli commoverat iram.
 Quos contra missus multis cum milibus eius
 Natus et aequivocus, bellum virtute sagaci
 Commisit, celeri victor quod sine peregit.

Anno 806. Indict. 15.

B Cum pius Augustus Domini munimine fultus,
 Legitimo cunctos tanti moderamine fines
 Imperii servaus, placidam daret undique pacem,
 Sollerti meditabatur depellere causas
 Mente simultatum, populo quas posse fideli
 Tempore discidium vidit generare futuro.
 Unde suos inter natos ne gignere posset
 Post aliquam litem patrii divisio regni,
 Certas ipse dedit partes ut cuique volebat.

^c Italico regi Baioariam simul omnem
 Pippino addiderat; nec non Burgundia, quantum
 Parte sub extrema celsas interiacet Alpes,
 Cum paucis Alamannorum quoque finibus illi
 Traditur. At Carolo reliquos donans Alamannos,
 Saxones ac Fresones subiecit eidem,

C Cui simul ex magna fertur data Gallia parte,
 Oceani donec vastis concluditur undis.
 Hunc in Francorum sibimet succedere regnum
 Disposuit, si non aliter Domino placuisset.
 Subicitur vero sceptris Burgundia paene
 Tota pii regis Illudowici, iure tenentis
 Post haec imperium, nec non Aquitania cuncta,
 Quae commissa prius fuerat, nunc traditur illi
 In regnum proprium, stabili ditione regendum.
 Hinc omnes obtestatus, multumque precatus,
 Admonuit servare fidem, nec spernere pacem,
 Ne proprio quisquam transgresso limite, causas
 Rixarum bellique daret, fusique cruoris
 Christicolae plebis merito reus esset in aevum,
 Sed facerent inter sese, quo firma maneret
 D Debita fraternas socians concordia mentes.
 Ipse dehinc princeps in sede manebat Aquensi,
 Nec post militiae solitos exercuit usus,
 Aut aliquos ivit bellum gesturus in hostes.
 Nam nec opus fuerat, nec eum permiserat aetas,
 Iam quibus exsaciatus erat, renovare labores,
 Cui gravis inrepens, et per momenta senectus
 Singula succrescens, faceret decrescere vires.

Anno 807. Indict. 14.

Rex Sarracena gentis nimium truculentae,
 Atque gravis late mundo terraque marique,

^c Ex Charta divisionis imperii.

Muneribus tamen Angustum veneratur opimis,
 Transmittens etiam quoddam mirabile donum,
 Denique tunc, inter tentoria qualibet arte
 Facta dedit maius cunctis et pulchrius unum.
 Fama solet veterum quicquam si dicere verum,
 Mirandum, collecta forent ubi carbasa tanta,
 Aut quibus orta seges lini tam fertilis agris,
 Materies operi quae posset idonea tanto
 Affore: non hominum tantam nisi milia molem
 Erigerent. Spacium campi concluderat amplum
 Textilis excelsis paries herendo columnis,
 Nec summi culmen tecti superare volatu
 Viribus impulsae magnis potuere sagittae.
 Intus erant multi generis habitacula pulchra,
 Quilibet egrediens ut non haec esse putaret
 Vela movenda loco, sed moenia nobilis aulae,
 Interea Northmannorum dux, Alfdeni dictus,
 Augusto magna sese comitante caterva
 Subdidit, atque fidem studuit firmare perennem.

Anno 808. *Indict.* 15.

Sunt Sclavi quidam Lini cognomine dicti;
 Hos contra, genitore suo mittente, profectus
 Iunior est Carolus, cuius non Albia lata
 Praepediebat iter, sed Francorum legiones,
 Fluminis eiusdem traiecto gurgite, laetis
 Auspiciis usus, memoratos duxit in hostes,
 Signaque gaudenti retulit victicia patri.

Anno 809. *Indict.* 1.

Undique praesentis pax laetificaverat anni
 Cunctos imperii fines, sed tristia quaedam
 Multis contigerant terris: nam sevir omni
 Hoste nefanda lues pecudum genus omne peremit.
 Nam cum pastores agerent armenta gregesque
 Mane foras laetos in prata virentia, sero
 Aegra domum rediit vix pars paucissima, dirae
 Signa gerens pestis macie mortisque propinqua.
 At maior numerus campi per plana iacebat,
 Qua dulces animas virides efflavit ad herbas.
 Iamque cadaveribus foetebant pascua stratis,
 Extractis etiam, praesepia quaeque labore
 Purgari multo poterant, tum qui moriturum
 Cernentes animal magis id prosternere ferro
 Eligerent, statim stillans e vulnere tabo
 Prodiderat toto concretum corpore virus.
 Noricus ista sinus fertur specialiter esse
 Perpressus cum vicinis regionibus illi.
 Praeterea steriles hoc factae tempore vites,
 Impenso sibimet nulla mercede labori
 Respondent, spes est avidi frustrata coloni,
 Dum vineta carere suo pubentia foetu
 Conspicit, et vane silvescit inutilis arbor,
 Palmite diffusio nullas dum pampinus uvas
 Contegit, et fructu vacua stat vinea lata.
 Partibus in multis regni sic omine tristi
 Bachica non solito perierit pocula damno.
 Tempore nimirum tanto licet ante, per orbem,
 Augusto, luctum, terris abeunte, futurum
 Lam ostendebat casus tristissimus iste.

A Anno 810. *Indict.* 2.
 Pippinus rex Italiae, lux inclita quondam
 Francorum, nitido laetum cum duceret aevum,
 Flore vigens simul aetatis mentisque decore,
 Cui praeclara fuit virtus, cui gloria summa,
 Omnia fallacis pariter cui prospera mundi
 Tunc aderant, morbo vitam finivit acerbo.
 Immaturus huic obitus iocundaque vita
 Extitit, unde suo nimium de funere patri
 Omnibus et Francis gemitum luctumque reliquit.

Anno 811. *Indict.* 3.

Rursus ut omnipotens caros sibi sepe flagellis
 Erudit, aeternae det ut illis gaudia vitae,
 Augusto vis iudicii veneranda superni
 Omnem praeteriti luctum geminaverat anni,
B Ipsius assumens alium de corpore natum,
 Mortalisque iubens vitae finire tumultus.
 Hic patris equivocus fuerat, nec nomine solo,
 Indole sed mentis clara probitateque morum,
 Omnimodaque patrem virtutum dote refarret,
 Si rectore frui meruisset Francia tali.
 Hoc quoque Bernardo regnum concesserat anna
 Italicum pius Augustus; nam filius idem
 Pippini merito patri successerat heres.

Anno 812. *Indict.* 4.

Maxima longinquis terrarum venit ab horis
 Grecorum de principibus legato missa.
 A quibus Augustus pacem donare rogatus,
 Iure piis precibus, multum quas novit utrique
 Proficuas regno, consenserat ilico clemens,
C Foedus et inter se fidei pacisque tenendae
 Iurando partes firmarunt protinus ambae.

Anno 813. *Indict.* 5.

Iam gravis Augusto morbus simul atque senectus
 Corpore sustulerant solitum marcente vigorem;
 Curarumque, quibus res publica tanta regenda
 Ac servanda fuit, non se sufferre valere
 Immodicum pondus, placidae sed sola quietis
 Otia, supremo labentis tempore vitae
 Vidit amanda sibi, quo procurare migranti
 Hinc animae requiem propriae veniamque studeret.
 Unde duces ac primores sollempniter omnes
 Atque magistratus ad concilium generale
 Undique collegit, natoque suo Hludowico
D Cunctorum cum consilio ius omne regendi
 Tradidit imperii, successoremque paterni
 Imposito designavit diademate regni,
 Consortemque sui factum totius honoris
 Augustum pariter vocitari iusserat ipsum.
 Quod cum magnifico satis acceperet favore
 Consilium cuncti, cum prorsus id utile regno
 Multimodis intellegerent. Hinc aucta refulsit
 Maiestas Caroli, concordia facta futuris
 Hinc est temporibus, cum tot caput extitit unum,
 Unanimi populis monstratum mente sequendum.
 Hinc metus externis incussus gentibus ingens.
 Nil sperare dedit Caroli de morte propinqua.
 Quo minui posset status et rectissimus ordo
 Regni Francorum, cuius non ante reliquid

Tam clarus princeps regimen, quam sumpsit id A

[alter,

Quem merito patri similem virtute potarent,
 A quo non dubium, quæ in armis regna subacta
 Cuncta simul miti regeret moderante sophia.
 Ut quondam magnus pariter rex atque propheta,
 Qui lyrico modulante melo caelestia doctus
 Carmina divino completus pangere flatu,
 Nunc cytharis David digitos stidibusque canoris,
 Nunc capulis aptare manus armisque solebat,
 Innumeras postquam gentes hostesque triumphis
 Subdiderat propriis, meritis maturus et annis,
 Se vivente, suos iussit quo filius omni
 Haebrei Salomon regni frueretur honore.
 Sic Carolus noster solitus tractare vicissim
 Proelia, daemonicos etiam subvertere cultus,
 Catholicam firmare fidem, damnareque sectas
 Perversas, ut doctrinae coelestis ubique
 Cordae concordēs in Christi laude sonarent,
 Magnificæ bellis regnum nimis amplificatum
 Prudenti nato pacemque reliquit amanti,
 Quique labore patris bona cōquisita quietus
 Sumeret, exereens divini dogmata cultus.
 Haec ita dum fierent, passim permixta videres
 Gaudia tristitia. Nam res ex ordine gesta
 Et ratione pia, multis cum iure placeret,
 Amplius angebant cunctos tamen intus amari
 Mestitiæ stimuli, quod carni debitus omni
 Ex oculis carum Carolum rapturus adesset
 Terminus. Id valetudo simul cogebat et aetas.
 Utque solet fieri, quotiens ammittitur ulla
 Res bona, tunc melius cogit dolor ipse videri,
 Ipsius utilitas qualis preciumque fuisset :

* Hiatus tollendus esse non liquet.

Sic morum probitas, animi sic maxima virtus,
 Sic pietas Caroli cunctorum mentibus herens;
 Tunc perspecta magis fuerat, cum principe tali
 Sese cernebant carituros esse per aevum.
 Multorumque graves sapientum pectora curae
 Mordebant, in deterius iam iamque timentum
 Lapsuras res Francorum, multas quoque clades
 Post obitum tanti venturas principis esse.
 Ut sub fine cadit enim longior umbra diei,
 Et sol oceani properans se linguere fluctu
 Pergit in cubitum, tegit et ferrugine vultum
 Lucigenum, mixto maculis pallore nigellis,
 Signa procellose dat noctis abinde sequentia,
 Quamvis succedens, dum tramite fertur eodem,
 Orbe valet pleno sublustrem reddere luna.

B Haud aliter tum prudentes sensere futuras
 Bellorum tempestates, meritoque gemendas
 Regni Francorum Carolo moriente ruinas.
 Solvitur interea populi conventus, et inde
 Qui fuerant proceres redituri tramite longo
 Ad sedes proprias, sibimet iam concientes,
 Cari conspectum domini a hunc esse supremum,
 Interni gemitus dederant animique dolentis
 Pallenti signum facie meroreque pressa.
 Composito plures vultu, dum fingere laetos
 Se cupiunt, quo suspectum reperiret in illis
 Nil novus augustus, tamen et ridere volentum
 Ora madent lacrimis falsa inter gaudia veris.
 Non aulam tunc more suo complebat Aquensem
 Lacticiæ sonus, auditur vox musica nusquam,
 C Alloquitur socium vix saltem murmure tristi
 Quisque suum, prodens tacitus quid pectore gestet,
 Cum dolor imponit gemebunda silentia multis.

ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI

LIBER QUARTUS EXPLICIT ; INCIPIT QUINTUS DE VITA ET OBITU EIUSDEM.

Pangite iam lacerae carmen lugubre Camene,
 Dignus enim multis annus hic est lacrimis.
 Ecce quater denis ternisque prioribus annis,
 Quid nisi prosperitas dicta fuit Caroli ?
 Annua cum variis ipsius gesta triumphis
 Tum placuit laeto connumerare stilo.
 At modo lugentes obitum nos admonet ordo
 Et tempus tanti commemorare viri.
 Hic veri plangunt elegi, nil fingere mestum
 Est opus, affectus res habet ipsa suos.
 Quis recolens, qualis fuerit, modo defore terris
 Tale decus nimium non gemat et doleat ?
 Sed quia res consolatur haec sola fideles,
 Caros a forte suos mors quibus abstulerit,
 Pro iustis ut eos feliciter actibus esse
 Confidant regni participes superi :
 Idcirco meritum, pro quo modo credimus illum

* Rein. et Leibn., *carus*

Vivere cum Christo, iure libet canere.
 Materiem tantam nimis audax barbara lingua
 Ingeniū tenuis viribus aggreditur ;
 D Sed me magnus amor, praesentis carminis auctor,
 Ignarum fandi non reticere sinit.
 Denique sum Carolo semper flagrantis amoris,
 Sum quoque perpetui debitor obsequii ;
 Is gentem nostram fidei cognoscere lucem
 Fecerat, abiectis perfidiae tenebris.
 Quam bellando diu, quam multa pericula passus,
 Quam sudore gravi, quam studio vigili ?
 Poene recordatur populi hoc hactenus omnes
 Europae, tanti participes operis.
 Nempe sui vires regni collegerat omnes,
 Ut nos demonicis cultibus abstraheret.
 Denique barbariem quisnam mollire ferocem
 Posset adhortantis dogmatis alloquio ?

Ob hoc per Carolum clemens Deus est operatus,
 Id quod tunc aliter non potuit fieri.
 Usus enim gemina, Saxonum saxea corda,
 Arte, suadebat subdere se Domino,
 Nunc terrens bello, nunc donis allciendo,
 Illic magnanimus, hic quoque munificus.
 Nec prius abstiterat, Saxonia quam simul omnis
 Idola proiciens facta fidelis erat.
 Quas igitur grates illi modo possumus omnes,
 Vel quas quisque suo solvere pro modulo ?
 Si qua meam scripturarum scintillula mentem
 Artis, et illustrat si qua scientiola,
 Nonne dabit iuste Carolo praeconia laudum
 Per quem nancisci tale bonum merui ?
 Nostri non solum fidei documenta parentes,
 Sed penitus cunctos nescierant apices ;
 Per Carolum nuper nobis est huius honestas,
 Ac pariter vitae spes data perpetuae.

Ergo tibi primum dignas nos dicere laudes
 Da Deus, omnimodi fons et origo boni ;
 Muneri inde tui quamcumque retexere partem
 Nos in eo, nostri dux animi, tribue,
 Quem pie Christe tuo multorum more saluti
 Prospiciens, talem praestiteras fieri.
 Nam nostrae miserans naturae conditionem,
 Serpentis postquam fraus vitiauit eam,
 Contuleras hominum generi solacia crebra
 Per claros homines atque tibi placitos,
 Efficiens fortes, per quos fragiles regerentur
 Doctos, qui reliquos instruerent stolidos.
 Ut lux illorum tenebras depelleret horum,
 Errantes revocans, restituensque vias,
 Stantes ut erigerent lapsos, miserisque piorum
 Virtus exemplo esset et auxilio.
 Et tales semper dederas ab origine mundi,
 Apti salvandis qui fuerant aliis.
 In primis patriarcharum sacer ordo, deinde
 Legifer, et vatum missus ad hoc chorus est.
 Nec non in variis imitabile gentibus olim
 Exemplar iusti, te quoque teste, dabant.
 Sed quis per servos servis te consuluisse
 Miretur ; donum sit licet eximium ?
 Cum per te mundi dominus plus egeris, immo
 Sis passus minimis maxima pro famulis.
 Pro quibus iniustus iustus, pro sontibus insons,
 In mortem propriam tradideras animam.
 Tanta redemptor erat nostrae tibi cura salutis.
 Perdita ne fieret prorsus imago tui.
 Unde tibi laudes modulentur cuncta creata,
 Atque genu flectant inferus, arva, poli.
 Nam neque dum complevit opus, tua gratia, tan-
 [tum,
 Cessavit, sine qua deperit omnis homo ;
 Sed post haec eadem lucranda omnibus extat
 Cura per electos gentibus exhibita.
 Oris apostolici terram sonus ivit in omnem,
 Verba per extremas intonuere plagas,

• Ex Einhardi Vita Caroli, cap. 2.

A Cui dedit, aetherea caeli demissus ab arce,
 Flammantes linguas Spiritus omnipotens.
 O quam multorum purgatas sorde reatus
 Mentes ardentes fecit amore tuo !
 Ordinis ejusdem nec non virtutis honore
 Et studio plures post fuerant similes,
 Qui simul exemplis animas et dogmate sacro
 Multas caelesti reddiderant patriae.
 Quid memorem, quanti pro te tormenta necemque
 Passi, lucrati hinc alios fuerint ?
 Hos animus constans, illos miracula visa
 Credere haec danti commonuere tibi.
 Mille modis tua magna, Deus, clementia gentes
 Salvat per sanctos egregiosque viros.
 Nec reges facis expertes fore muneris huius,
B Dum per eos animas corrigis atque doces ;
 Temporibus Carolus rex, te donante, modernis
 Quam multis summae causa salutis erat ?
 Credendi pulchre moderandis moribus aptus,
 Et mutare pie perſida corda potens.

• Cuius nunc insigne genus si pandere coner,
 Compellor regum scribere catalogum.

Sed non est opus : excelsum quia non genus illi,
 Sed summo generi addidit ipse decus.

Be claris genitus fulsit praeclarior, atque
 Patribus invictis fortior enituit.

Est quoque iam notum, vulgaria carmina magnis
 Laudibus eius avos et proavos celebrant
 Pippinos, Carolos, Hludowicos et Theodricos,

C Et Carlomannos Hlothariosque canunt.

At Tamen hic quanto plus fecerit omnibus illis,
 Dicit praesentis sermo sequens operis.

Unum commemorem, tanto de germine parem
 Quem sanctum Christi praedicat aecclesia,
 Scilicet Arnulfum, Francorum qui fuit olim
 Princeps, ac presul post satis egregius.
 Ductus amore Dei qui spreverat omnia mundi,
 Quae mulcent oculos, queque trahunt animos,
 Malens divinas mundi quam tradere leges,
 Esse Dei famulus quam populi dominus.

Nunc ovat in caelis, praebens miracula terris,
 Sublimis meriti signa decora sui,
 Indeque nostrorum totam seriem dominorum,
 Stirpem nempe suam, protegit atque fovet.

D Prae cunctis igitur tibi cura nepotibus una,
 Quaesumus, Arnulfus sit tuus omonimus.

Fac ut regnanti Christus sit previus auctor,
 Quo nimis ipsius indiget aecclesia ;
 Qui modo iustificus rex est, defensor et unus
 Inter tot clades, nunc quibus atteritur.

Ex illo nobis igitur tam principe sancto
 Hactenus est dominans inclita progenies,
 In quam descendit sancti benedictio Iacob,
 Quam Iudae pandens ipse futura dedit,
 Ut non deliceret de germine sceptriger eius,
 Sed foret inde manens longa ducum series.
 Sic electa Deo mansit iam tempore longo

Haec stirps in regno, atque diu maneat,
 De qua non quisquam fortem pietateque plenum
 Miretur regem progenitum Carolum.
 Cuius ut exterior virtus roburque parentes,
 Sic satis ornabat religionis amor,
 Et quo maior eis provenit gloria mundi,
 Mens humilis tanto plus fait ante Deum.
 Sed huic naturae quicquid bene praestitit ortus ^a,
 Hoc exercitio auxerat assiduo,
 Intentus semper rebus constanter agendis,
 Et disponendis consilio stabili.
 Unde nec in bellis quisquam felicior illo,
 Tempore nec pacis plus moderatus erat;
 Et quod suscepit florens et nobile regnum,
 Reddiderat duplo latius et melius.
 Sicque suos, licet invictos, vicisse parentes
 Noscitur, haec multo re magis egregius.
 Nam plures unus terras populosque subegit,
 Quam totus regum vicerit ordo prior.
 Regnabant inter Rhenum Ligeremque priores,
 Ad boream fuerat terminus oceanus,
 Australemque dabant Balearica litora finem,
 Alpes et teetae perpetuis nivibus,
 Et Francos orientales, nec non Alamannos,
 Ac Baioarios iam tenere prius;
 Fresones etiam, simul et rexere Thoringos:
 Et regnum Caroli hoc habuere patres.
 Pippino patre defuncto, cum fratre regebat ^b
 Id Carolomanno, sorte fruente sua,
 Atque simultates illum rixasque moventem
 Hic semper multum pertulerat paciens,
 Ut mirum multis fuerit, quod viderit ira
 Commotum causis nemo licet gravibus.
 Annis sic geminis decesserat ille peractis,
 Et regnum soli iure datur Carolo.
 Quod primo victis Aquitanis gentibus auxit ^c,
 Wasconumque simul subiciens populum.
 Et iuga cuncta Pyrenaei superavit, Hiberum
 Donec ad fluvium tenderet imperium.
 Italicisque dehinc regiones subdidit omnes,
 Dicere quas certo quis valeat numero?
 In longum decies centenis milibus atque
 Amplius, ut fertur, tenditur Italia.
 Tum, quibus est ex non modica Germania parte
 Subdita, Saxones addidit imperio.
 Ex hac in latum duplo plus denique Francis,
 In longum partem pene parem renitent.
 Pannonias etiam victor subiecit utrasque
 His cum vicinis urbibus innumeris.
 Arva Liburnorum, vel que vocitantur ab Histro,
 Nec non Dalmatiam subdidit et Daciam.
 Sclavorum populos censum sibi solvere fecit
 Plures, quam quisquam dinumerare queat.
 Gesserit ista quibus bellia, signando priores
 Quattuor annales iam retulere libri.
 Nunc studium, mores, ususque domesticis, eius

^a Cf. Einhardi Vitae Caroli, cap. 15.

^b Cf. ibid., cap. 18.

^c Cf. ibid., c. 15.

A Corporis et habitus, que fuerint referam.
 Que quicumque sciet iam non mirabitur, illi
 Cur sic contigerint omnia laeta foris.
 Nam quod scire decet hominis meminisseque cun-
 ctos,
 Hic quoque lectorem commoneam breviter.
 Audiat hoc omnis rector, vel praemia gestis
 Pro laudabilibus quisquis habere cupit:
 Interius radix operum latet exteriorum,
 Mens moresque viri facta palam generant.
 Qui solet esse domi constans prudensque decenter,
 Perficit is crebro facta decora foris.
 Intra se vitii dominans, rationeque pollens
 Exteriora sibi nulla nocere sinit,
 Fortiter in cunctis facienti seu pacienti
B Pro meritis animi gloria proveniet;
 At cui mens torpet, mores neque corrigit in se,
 Num iure manet dedecus exterius
 Sic regnum terret cunctos extrinsecus hostes,
 In se quod pacem iusticiamque tenet;
 At contra si quod scelus et discordia foedat,
 Raptores avidos clade sua faciat.
 Ergo domi Carolum rationis iura secutum
 Est comitata foris gloria magna satis.
 Assuescens potuit virtutibus exuperare,
 Ferreque consilio cuncta pericla sua.
 Et quia iusticia pacatum reddidit intus,
 Externis regnum cladibus eripuit.
 Artibus ipse quidem cunctis instructus honestis ^d,
 Harum doctores magnifice coluit.
C A sene levita quodam cognomine Petro
 Curavit primo discere grammaticam.
 Artis rethoricae, seu cui dialectica nomen,
 Sumpsit ab Alquini dogmate noticiam.
 Hic etiam levita gradu multumque peritus,
 Ex Anglis veniens Sazo fuit genere.
 A quo precipue studuit totam rationem
 Et legem cursus noscere siderei ^e,
 In causis iudex iustissimus, audiit ipsas
 Sepius, et finem litibus imposuit.
 In sermone satis dulcis, facundus, abundans,
 Nec patrio tantum claruit eloquio,
 Sed solitus lingua sepe est orare latina,
 Nec graece prorsus nescius extiterat;
D Intellexit eam melius, quam proprietates
 Illius posset voce sonare sua.
 Legerat assiduae Scripturae dicta sacrate,
 Quosque libros sancti composuere Patres;
 Quos Augustinus caeli de civibus almis
 Scripsit, amantem eos crebrius audierat.
 Scribere temptabat: nam circumferre solebat
 Secum cum parvis codicibus tabulas,
 Ac ponens ipsas ad cervicalia lecti
 Regalis, numquam fecit abesse sibi:
 Inter tot curas, tantique negotia regni,
 Rex exercuerat his animum studiis.

^d Cf. Einhard. ibid., c. 25, et in sequentibus usque ad finem libri passim.

^e Cod., *Sidereos*; Rein. emendatio retinenda.

Cuius ut ingenium multum resplenduit acre
 Sic omnis motus optima temperies.
 Non umquam nimium laetus, non valde remissus,
 Non multum tristis atque severus erat;
 Non lenis hominum vitiis, non turbidus ira.
 Plectebat iusta cum ratione reos.
 Quod terrore magis fieri quam morte volebat,
 Ni cum dira rei cogeret impietas.
 O qualis probitas, quam constantissimus ordo
 In cunctis eius moribus enituit!
 Fortis in adversis rebus, cautusque secundis,
 Perpetuae tenuit sobrietatis iter.
 Tantum cum natos sibi Pippinum Carolumque
 Mors auferret, ob hoc ipse nimis doluit.
 Nec non Rhuotrudis, reliquis quae filia nata
 Maior erat, flevit valde geniens obitum.
 Hanc et Grecorum luxerunt ditia regna,
 Quod non hac tali digna forent domina,
 Sponsa fuit Constantini nam, scepra regentis
 Illius semper nobilis imperii.
 Inclita Constantinopolis de germine nostri
 Optabat Caroli nobilior fieri.
 Tantum contigerant haec infortunia regi,
 In his quae genuit pignora clara satis.
 Tum concertabat constantia cum pietate,
 In Carolo virtus utraque non modica.
 Haec casus omnes iussit tolerare decenter,
 Izaque dilectae commonuit sobolis;
 Ista magnanimus fulsit virtute, sed illa
 Non minus ardebat plenus amore pio.
 Quocirca vicit pietas in morte suorum,
 Et regem largas compulit ad lacrimas.
 Nec non Romani mortem sibi flevit amici
 Pontificis, nomen huic Adrianus erat.
 Nam velut in reliquis rebus, sic optimus eius
 Laudatur merito mos in amicitiiis;
 Admittebat eas caute, sed firmiter immo
 Ex se servavit foedere perpetuo.
 Unde decus regni factis et nomen amicis
 Auxerat externis regibus et populis.
 Ex quibus unus erat Hadesonsus nomine dictus,
 Qui rex Asturiae Galliciaeque fuit,
 Qui dum legatos et munera mitteret illi,
 Mandabat dici se proprium Caroli.
 Scottorum reges ipsum dominum vocitabant,
 Ac se subiectos ipsius et famulos
 Hoc apices ab eis missi testantur ad illum,
 Quorum claret amor maximus alloquio.
 Persarum princeps illi devinctus amore
 Praecipuo fuerat, nomen habens Aaron.
 Gratia cui Caroli prae cunctis regibus atque
 Illo principibus tempore cara fuit:
 Angustus cum Grecorum poscentibus ultro
 Dignatus pactum pacis inire fuit.
 Unde suos ad eum legatos mittere crebro
 Curaverat Leo, Niciforus, Michahel.
 Transgredimur moetas, dum designamus amicos,
 Monstrandus magis est ipse stilo Carolus.
 Hic se venatu nec non equitando frequenter

A Fecerat ignarum desidia poenitus;
 Vix illi glatialis hiemps auferre valebat
 Usus castrenses gestaque militiae.
 Praeterea solitus fuit exercere venatum,
 Qua tunc arte magis nemo peritus erat;
 Et naturali fontes fervore calentes
 Illi praestabant grata lavacra nimis.
 Unde locum sedis sibi met delegit Aquensis,
 Plurima quo manat copia talis aquae,
 Balnea qua multo condens iucunda decore,
 Annis extremis mansit ibi iugiter.
 Ac secum fecit natos proceresque lavari,
 Quodque sui custos corporis agmen erat.
 Eiusdem nam commoditas spetiosa lavacri
 Centenos homines plusque valet capere.
B Corpore robusto fuit ipse decenter et amplo,
 Incessu firmus, vividus atque agilis,
 Egregie procerus, et hoc moderamine iusto,
 Septem namque suis longus erat pedibus.
 Ipse rotundus apex capitis, cervix et obesa,
 Naris plus paulo quam mediocris erat
 Late fulgentes oculi, facies quoque laeta,
 Et vox clara satis, pulcraque canities.
 Usus vestitu patrio, semper peregrinum
 Respuerat, quamvis pulcher et ipse foret.
 Bis tantum Romae, summis rogitantibus ipsum
 Praesulibus, longa usus erat tunica;
 Tunc etiam clamidis speciosae sumpsit amictum,
 Moreque Romano tegmina facta pedum;
 Regalis habitus tantum gestabat honorem,
C Cum celebraretur valde sacrata dies,
 Aut quotiens aderant missi mandata ferentes
 Ex longe positis gentibus et ducibus.
 Tunc auro textam nectebat fibula vestem
 Aurea, comebat gemma pedes varia,
 Distinctum viridi gessit diadema smaragdo,
 Stellatus radiis iaspidis ensis erat.
 Distabatque parum reliquis in veste diebus
 A solito procerum vel populi habitu.
 Felici semper validitudine laetus ad annos
 Supraemos vitae poene suae fuerat,
 Nam servavit eam victu sumens moderato,
 Solum quod sensit esse salubre sibi.
 Si tamen adversum leviter quicquam pateretur,
 Quod iam crescenti contigerat senio,
D Non admittebat medicos, sibi nempe perosos,
 Plus arbitrato cuncta suo faciens.
 Cum reliquis vitiis specialiter oderat illud,
 Quo vertunt mentis pocula multa statum;
 Hinc vinum parce potum quoque sumpserat omnem,
 Atque cibus paulo aegrius abstinuit.
 Nam vix ferre suum poterat ieiunia corpus,
 Quae sibi nonnumquam noxia questus erat.
 Cum numero solitus hominum convivia grandi,
 Sed tantum festis praecipuis, agere.
 Porro quaterna iugem praebabant fercula caenam,
 Praeter venantum que labor attulerat,
 Assam qui veribus longis inferre solebant,
 Illi gratus erat plus aliis cibus hic.

Caenanti lector recitans non defuit umquam,
 Perque vices aliquod audiit acroama :
 Res antiquorum gestas regumque piorum
 Ipse legi sibimet fecerat assidue.
 Indulgere parum somno permiserat illum
 Mens semper magnis dedita consiliis,
 Et res magnificas iugiter meditatio volvens
 Reddiderat curis multimodis vigilem.
 Ob hoc nocte quater fertur vel sepius, omni
 Somno depulso, membra levasse toro.
 O quantum curis respublica creverat illis,
 Quam cōservatum floruit imperium !
 Nam bene previdit, nec qua ratione pateret
 In regnum variis hostibus introitus.
 Gallica praestruxit nec non Germanica classe
 Litora, qua fluvios suscipit oceanus,
 Atque quod Europam pelagus seiungit ab austris,
 Et dirimit terras gurgitibus media,
 Qua rapidos ex Gallorum regionibus amnes
 Aut capit ex magna partibus Italiae,
 Hostia seu portus, positis stationibus, omnes
 Fecit inaccessos hostibus omnimodis.
 Hinc nec eo Mauri quicquam vivente nocebant,
 Nec Northmannorum tunc metus ullus erat,
 Ni Centumcellae — sic urbs Hetrusca vocatur —
 Quod tunc a Mauris depopulata fuit,
 Et quod Northmannis vastantibus, insula quaedam
 Parvula Fresonum dampna tulit gravia.
 Ve tibi, vae tali modo defensore carenti
 Frantia, quam variis cladibus opprimeris ?
 Gentibus ecce pates populantibus undique saevis,
 Et quondam felix nunc nimis es misera ;
 Quippe tuis hilares exultant fluctibus hostes,
 Ditanturque tuis assidue spoliis,
 Milia cesorum captivaeque turba tuorum
 Amplior est numero, quam sit harena maris.
 Nam Carolo moriente, tuum decus et honor omnis
 Ex illo sensim fugit et interiit.
 Nunc tamen Arnulfo merito sub principe gaudes,
 Qui similis tanto moribus est abavo,
 Denique magnanimus, clemens, promptusque labore
 Pervigili lapsum corrigit imperium,
 Francorumque movet veteri virtute lacertos,
 Atque vocat resides rursus in arma viros.
 Sed moles immensa, diu quae corrui ante,
 Non restaurari se subito patitur.
 Illi det vitam, qui virtutem dedit amplam,
 Et magne nobis causa salutis erit.
 Vos que de Carolo restant dicenda, Camenae,
 Strictim veloci carmine concinite.
 Cum fuerit regno tam clarus in amplificando,
 Intentus bellis continuis animo,
 Ornatus operum varios tamen, et decus ingens
 Fecerat, et visu moenia pulcra nimis ;
 Ex quibus inprimis merito laudatur Aquensis
 Sedis mirifice condita basilica,
 Quam pie Christe tibi sanctaeque tuae genetrici
 Ad laudem studuit perpetuam facere.
 Inglyemhem dictus locus est, ubi condidit anlam,

A Aetas cui vidit nostra parem minime.
 Quorum multiplicem si quis describere laudem
 Curabit, longum texet opus nimium.
 Ad quae marmoreas praestabat Roma columnas,
 Quasdam praecipuas pulcra Ravenna dedit.
 De tam longinqua potuit regione potestas
 Illius ornatum Francia ferre tibi.
 Preterea Rheni constravit ponte fluentia,
 Commoda dans urbi tanta Mogontiacae.
 Est ibidem latus quingentis passibus amnis,
 Ut pondus tanti scire queas operis.
 Quodque magis stupeas, firmaverat ordine recto.
 Colles ingentes fluctibus in mediis ;
 Supposuit basibus haec fundamenta locandis,
 Et supra celsam struxerat inde viam.

B Hoc opus extremis illius poene sub annis
 Consumpsit subito flamma vorax poenitus.
 Quod reparare volens, fieret quo saevis illic
 Pons, ubi constructus ligneus ante fuit,
 Prò dolor est obitu praeventus, opusque remansit
 Hoc imperfectum, sic quoque semper erit.
 Virtutis monumenta manent tamen eius in aevum,
 In vastis stantes gurgitibus tumuli.
 Congestae saxis etenim tellureque moles
 Parent elatis flumine verticibus,
 Aggeribusque pari spacio distantibus ordo
 Metitur lati terga decens pelagi.
 Condidit et Domino perplurima templa dicanda,
 Exornans eadem sumptibus ex propriis.
 Neglectu dilapsa prius vel tempore longo

C In regno reparans cuncta suo noviter.
 Religionis enim sanctae studiosus amator,
 Sectarque fuit catholicae fidei.
 Tempore namque suo hereses extinxerat ortas,
 Quod iam praemissis diximus ante libris.
 Aecclesiam certis intraverat impiger horis,
 Fundens devotas nocte dieque preces,
 Eius et omne ministerium cum vestibus atque
 Vasis ornatu composuit nimio.
 Verus quippe Dei cultor praeponere sancto
 Eius nil umquam servitio voluit.
 Nam regnum terrestre tenens, caelestis amore
 Plus multo flagrans extitit et cupidus.
 Quod sibi, prae cunctis clemens, et largus egenis,
 Curavit donis assiduis emere.

D Nemo peregrinos illo plus fertur amasse,
 Nemo pari cura suscipiebat eos :
 In quo paene modum pietas excesserat eius,
 Si quid in hoc nimium quisque potest facere,
 Cum non regali solum foret advena turba
 Aulæ, sed toto iam gravis imperio,
 Ipse pius compensabat dispendia rerum,
 Mercedis lacto perpetis intuitu.
 Hac invitati fama cum partibus orbis
 De cunctis ad eum confluerent inopes,
 Non tamen in proprio satis exercere putabat
 Regno gratuite largitionis opus,
 Sed per legatos mittebat ad extera regna
 Christicolis crebro munera pauperibus ;

Quos Aegyptus Alexandrique ex nomine dicta
 Urbs inopes habuit, iuvit eos opibus.
 Africa munificum Cartagoque senserat illum,
 Est experta satis largifluum Syria.
 Ad Hierosolimam seu cetera quae loca Christi
 Gestis corporeis sanctificata manent,
 Saepius indiguus donanda fidelibus auri
 Misit et argenti pondera non modica.
 Trans mare gentiles positos sibi reges
 Ad hoc firmata iunxit amicitia,
 Quatinus illorum, qui sub ditione fideles
 Essent, perciperent inde refrigerium.
 Praeque locis sanctis aliis, specialiter eius
 Menti Romanae sedis inhaesit amor;
 Nam sanctum venerans Petrum, qui claviger extat
 Caeli, quique chori primus apostolici,
 Eius ad aecclesiam donaria maxima sepe
 Mittens, thesauros contulit innumeros,
 Atque sui magis in toto nil tempore regni
 Curavit, maius non habuit studium,
 Quam sedes Romana suo munimine fulta,
 Ut veteri pollens nobilitate foret.
 Et tamen ipse quater tantum pervenerat illo,
 Vota precesque pia solvere mente volens,
 Ultimus adventus hac causa contigit eius,
 Quod turbatus erat tunc status ecclesiae,
 Scilicet eiecto simul et tormenta Leone
 Praesule perpresso civibus a propriis.
 Hoc quasi naufragio suprema pericula passum
 Vexatumque loci sedicione statum,
 Ad portum placidae statuit revocare quietis,
 Illic per totam poene manens hiemem.
 Tunc ibidem culmen suscepit imperiale,
 Ordine quo quarto diximus ante libro.
 Quod tamen invitus papa cogente recepit,
 Et multis populi Romulei precibus.
 Qui si consilium praescisset praesulis ante,
 Tunc se subtraheret prorsus ab aecclesia,
 Denique sic multis coram iuraverat ipse,
 Quamvis illa dies valde foret celebris.
 Videris hoc illi tantum cur displicuisset,
 Quod mos est aliis regibus appetere.
 Ipse decem posthaec et ternos circiter annos
 Augusto laetus vixit in imperio.
 In quibus antiquas leges correxit, in ipsis
 Uniri mandans dissona que fuerant.
 Addidit his etiam noviter quae congrua duxit,
 Pauca quidem numero valde sed utilia,
 Cunctorumque sui regni leges populorum
 Collegit, plures inde libros faciens.
 Nec non quae veterum depromunt proelia regum,
 Barbara mandavit carmina litterulis.
 Coepit et ingenii totis cum viribus acris
 In linguam propriam vertere grammaticam.
 Ardua phylosophis etiam res haec foret, artem
 Ad hanc sermonem cogere barbaricum.
 Talibus a studiis non regni maxima cura,
 Non aetas gravior tum revocavit eum.
 Compotus annalis fuerat notissimus illi,

A Quem rimabatur mente satis vigili.
 Sidereos ortus, cursus, obitusque notabat,
 Nullus eum punctus zodiaci latuit.
 Et ventis bis sex totidem quoque mensibus ipse
 Francorum lingua nomina composuit.
 Illi namque prius menses dixere latinis
 Et partim linguae nominibus propriae;
 Ventorum vero proferre vocabula tantum
 Norant eloquio quattuor ante suo.
 Nonne videns quantum sudarit in artibus istis,
 Proelia vix ab eo quaelibet acta putes?
 Rursus si numeres eiusdem bella, triumphos,
 Armis tot regna subdita, tot populos,
 Otia mireris, quando vel parva legendi,
 Vel quid discendi contigerit spacium?
B Cum operis differs huius finire laborem,
 Dum Caroli trepidas dicere mens obitum,
 Sit licet hoc nobis mestum, sit triste, sed ordo
 Exigit, idque nihil nos reticere iuvat.
 Quin potius dulces lacrimae lugentibus esse,
 Atque sui gemitus ipsa querela solet.
 Ipsi ut regni Hludovicus filius heres
 Et consors factus, patre iubente, fuit —
 Namque hunc Augustum sumpto diademate dici,
 Ut regeret secum iusserat imperium —
 Ipse dehinc morbo pariter defessus et aevo,
 Alterius vitae tendit ad introitum.
 Venatum tamen ex aula perrexit Aquensi,
 Autumni lapso tempore iam medio.
C Hinc in praedictam rediens se contulit aulam,
 Disponens in eo tunc hiemare loco,
 At mensis veniens Iani de nomine dictus
 Acribus hunc subito febris implicuit.
 Abstinitque cibis, statim sic pellere morbos
 Vel saltim levius ferre suos solitus.
 Sed dolor accedens lateris, iam tempus adesse
 Eius decessus fecerat haud dubium:
 Cumque dies senos decumberet, inde secutus
 Septimus huic vitae ultimus extiterat.
 In quo percepto venerando corpore Christi,
 Adiungi meruit civibus aethereis.
 In templo situs est, ibidem quod condidit ipse,
 Quali cum luctu nemo referre valet.
 Post octingentos Christi nascentis ab ortu
 Hic annus quartus extitit et decimus;
D Ipse die quinta decesserat ante Kalendas
 Mensis, quo Numa rex Februa constituit.
 Multa propinquantis fuerant praesagia finis,
 Atque rei tantae congrua prodigia.
 Denique defectus solis luneque frequenter
 Annis continuis contigit ante tribus.
 Septenis ater color est in sole diebus
 Visus lucigenam commaculans faciem;
 Porticus immensae molis collapsa, repente
 Aulae iam dictae omne decus minuit;
 Quemque decem Rheni pontem construxerat annis,
 Horis consumpsit flamma tribus poenitus:
 Nam nisi quae labens fluvius subtraxerat igni,
 Astula nec saltem parva superfuera.

Ipseque Danorum contra regem Godefridum
 Ultima disponens bella senex agere
 Ibat per patriam cum milite nostram,
 Exiit et castris exoriente die.
 Nam tum pallenti spargebat luce serenum
 Aëra sol superis partibus appropians.
 Cernitur a cunctis subito delapsa ruisse
 De coelo species sideris ignivomi,
 Vibratamque facem longo traxisse volatu,
 Donec in laevam decidit ipsa plagam.
 Hoc admirantem sonipes, quo vectus abibat,
 Elisit casu praecipiti graviter;
 Denique regalis clamidis hinc fibula rupta,
 Disruptusque simul balteus est gladii,
 Excussumque manu telum, quod forte gerebat,
 Invitus longum iecerat in spacium.
 Preterea tremor hoc aulae praedixit Aquensis,
 Terrificans cunctos motibus insolitis,
 Idque domus regis crepitu laquearia crebro
 Tactaque signabat fulmine basilica,
 In qua per gyrum lucens epygramma canebat,
 Aodem quis tantam condiderit Domino,
 Idcirco Carolus princeps ibi commemoratus
 Extremi versus in serie fuerat;
 Sed quibus est scriptum, PRINCEPS, mirabile dictu,
 Sponte sua poenitus dispereunt apices,
 Deletique sui vestigia nulla relinquunt,
 Mensibus haud multis ipsius ante obitum.
 Quod quia vis quaedam cunctis incognita fecit,
 Tristiciam multis omen hoc intulerat.
 Iure more doluit signis exterritus orbis
 Hunc, cui post similem non habiturus erat.
 Sed nec in antiquis ducibus seu regibus illo
 Omnimodis quisquam clarior enituit:
 Romani multis ducibus multisque sub annis
 Italiae populos vix sibi subdiderant,
 Unus hic in spacio perpauci temporis omnem
 Subiecit victor, disposuit dominus;
 Adde tot Europae populos, quos ipse subegit,
 Quorum Romani nomina nescierant:
 Ob hoc mirificos Caroli qui legeris actus,

A Desine mirari historias veterum.
 Non Decii, non Scipiadae, non ipse Camillus,
 Non Cato, non Caesar maior eo fuerat;
 Non Pompeius huic merito, vel gens Fabiorum
 Praefertur, pariter mortua pro patria,
 Terrea forsàn iis fuerit par gloria, sed nunc
 Caelestis Carolus culmen honoris habet.
 Illic Daviticae pollet virtutis honore
 Cum Constantino atque Theodosio;
 Illic antiquum gaudet quod vicerit hostem
 Eripiens multos ipsius a laqueis,
 Illic congaudent illi salvata per ipsum
 Munere Christe tuo milia spirituum.
 Quis numeret, quantas animas, dum credere fecit
 Saxonum populos, reddiderit Domino?
B Quot nunc aecclesiae fulgent, ubi sana colebant
 Antiqui, quot sunt structa monasteria?
 Quot laudes in eis, vel quot tibi vota fideles
 Reddunt, tot Carolo praemia, Christe, dabis;
 Iudicii que dies cum venerit ultima magni,
 Qua reddes omni quod meruit homini,
 O quam laetus erit, sibimet commissa talenta
 Praesentans grandi multiplicata lucro?
 Nullus apostolicis tunc iure propinquior illo,
 Ut res ipsa docet, caetibus esse valet.
 Nam cum Iudaico processerit agmine Petrus
 Stipatus, cuius dogmate crediderat,
 Paulus totiusque^a, licet si dicere, mundi
 Gentes salvatas duxerit ore suo:
 Andreas populos post se producet Achivos,
C Iohannes Asiae proferet aecclesias:
 Matheus Aethiopes niveos baptismate factos,
 Indorum Thomas ducet ad astra greges:
 Tum Carolum gaudens Saxonum turma sequetur,
 Illi perpetuae gloria laetitia.
 O utinam vel cunctorum sequar ultimus horum,
 Qui nostri salvi de populo fuerint!
 O si Christe velis hoedum transferre sinistrum,
 Me pius ut dextris consocias ovibus,
 Quo non mortalis psallam tibi carminis odas,
 Sed laudem valeam dicere perpetuam! Amen.

^a Cod., totius; que metri causa adjeci; Leibnitiu licet fortasse legendum esse existimaverat.